

РУСИНИ

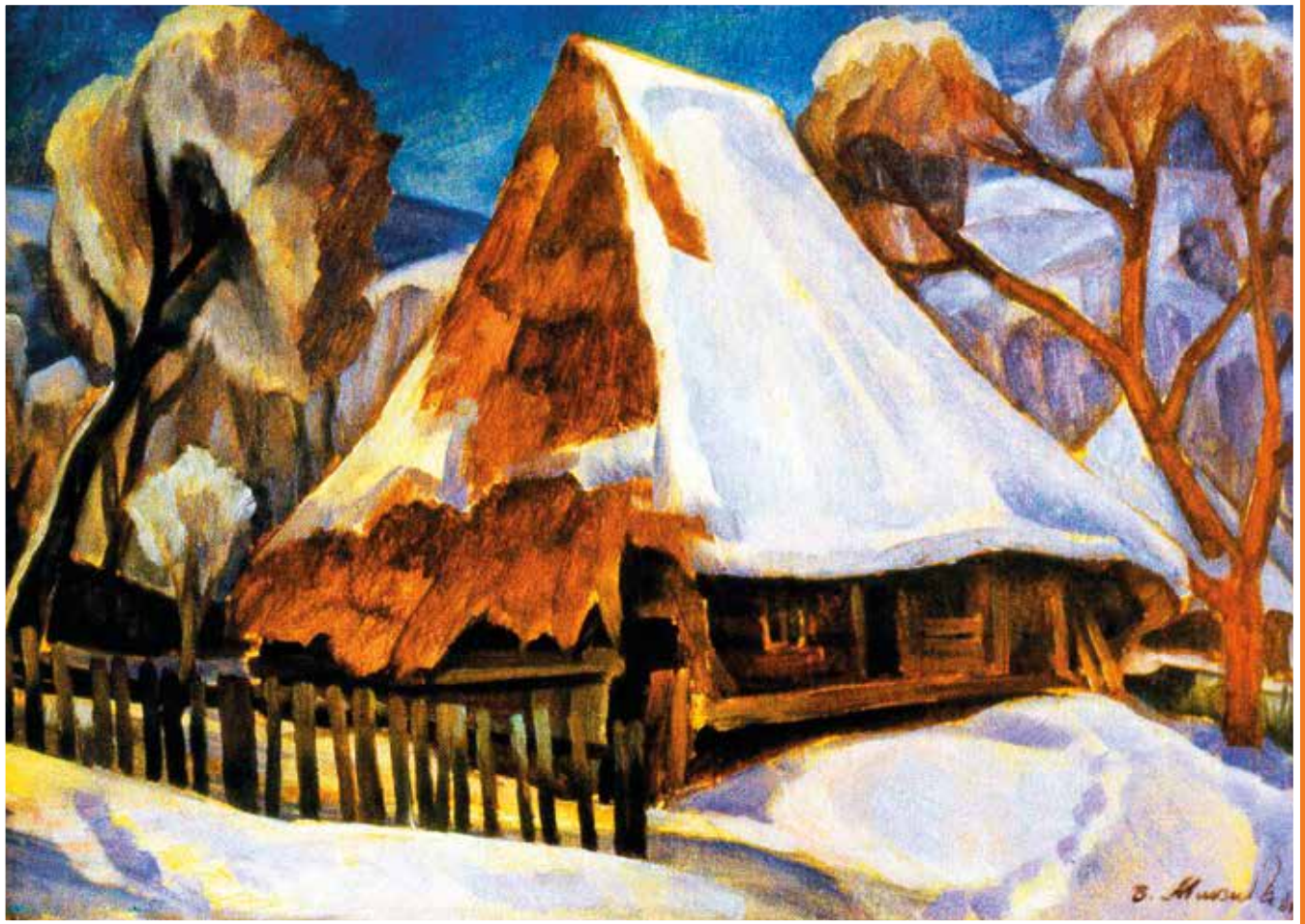

www.rusynacademy.sk

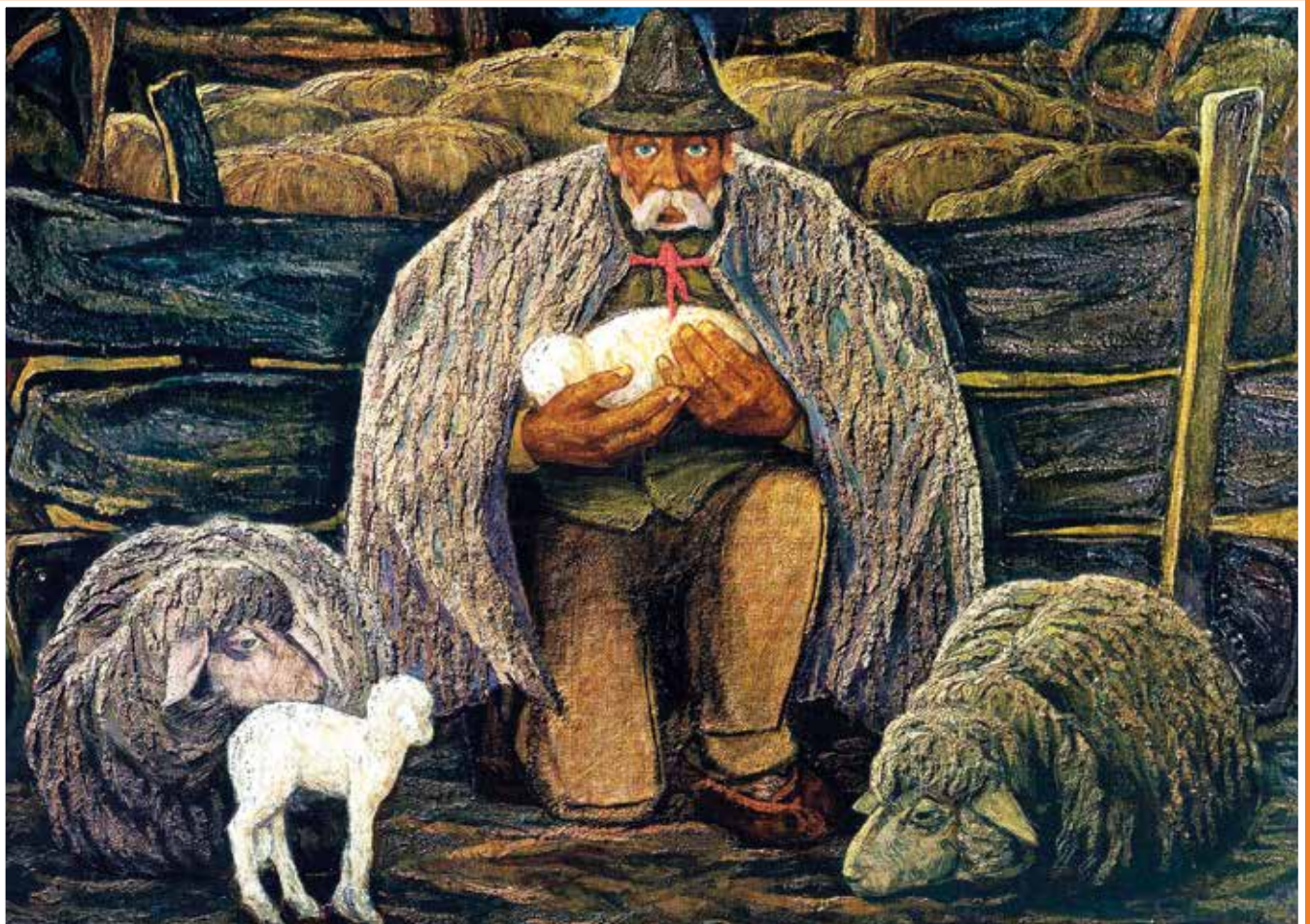
RUSÍN r. XXVI, č. 1 / 2016

Автопортрет Народного уметця
Україны Володимира Микиты
(2001, картон, темпера, 55 x 40 см).
Тот знамый русиньскый малярь
1. фебруара 2015 дожив ся свого
85-річного юбілею.

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКЫЙ ЧАСОПИС

• Володимир Микита: Стара хыжа, 1984, картон, олій, 50 x 70 см.

• Володимир Микита: Ягнятко, 1969, полотно, олій, колаж, 110 x 160 см. Той знам'ятий образ умелця дістав ся і на обалку монографії о ёго творчості з року 2006.

Твердо стоїть на позиціях, же Русини суть окремим народом

Учів ся у таких великанів як Ерделій, Бокшай, Манайло. Виставки мав од Франції через Канаду аж по Японію. Недавно была отворена колективна виставка підкарпатських малярів в Мішколці, де має свої твори і він. Русинський маляр Володимир Микита 1. фебруара 2015 дожив ся красного юбілею – 85 років свого жывота.

Народив ся Володимир Микита у 1931 році в селі Ракошино на Підкарпатю, котре втогды належало до складу Чехословакії. Закінчив руську гумназію у Мукачові і потім штудовав в Ужгороді на умелецькیم училищу під веджінём Йосифа Бокшай і Адалберта Ерделія. Почас своїх штудентських часів много раз выставлєвав ведно із своїма учителями і став ся продовжователём традицій міджівойнової підкарпатської малярської школы. І то нелем техніков малєваня, но і принятём філозофії служіня народу і отчїзнї.

У 2004-ім році став лавреатом Премії за визначне діло про русинський народ, передаваной Карпаторусинськым научным центром у Нью Йорку і фінанцованой русинськым філантропом із Торонта – Штефаном Чепом.

Микита має свою важну роль в народнім возроджованю Русинів. Твердо стоїть на позиціях, же Русини суть окремим народом.

Проф. Олександр ФЕДУРУК, доктор уменєзнательства, рядный член Академії уменя України

Хвала Тобі, Чоловіче!

Мы звыкли на представу, же Володимир Микита – еден із найважєнїшых на Україні умелців із великым малярськым талантом і невычерпнов засобов жывотной енергії.

Мы звыкли ку знаню Микиты, же корінны слова *Мамка, Отчїй поріг, Полонина, Мірка-мішаня* – то слова, перенесены визначным майстром пензля через сердце, і тоты слова вынесли ёго умелецьку способность на уровень класіків закарпатської школы малєваня, а ведно з тым зродили в нїм глубоки щїры чутя народностной ідентічності, зробили го честованым народностным умелцём.

В. Микита – прекрасный майстер композиції, де чутя доказаного простору на площїні полотна все споєне з порозумінём сітуації, яку зродить предства, де каждый детал візуалного ряду сполу корешпонує з розумінём цілістности образу і образной повноты. Він будує композицію з таким передчутём, же часточка не вызерать елементом нагодным, але она є есенціонално єдиніцєв задуманого малярського простору і в контексті штруктуры внимать ся інтегрално.

З тов істов гармоніов є колорістістічно переданы образы Микиты, де студены тоны допасованы теплыма, доповнюють ся взаємно, одрізняють або підкреслюють основу декоративной площїны. Мальба Микиты тоново декоративна, наповнена звучанём домінуючих фарєб у тїм або іншїм способї.

Маляр у своїх малярських творах безхыбно овладать рисунок, за помочї котрого композиція здобывать завершєне закінчїня.

Довгорічне творче снажїня Володимира Микиты – то ёго умелецькый напрям до вершины, незраднa вірность благородній умелецькїй судьбі, наповненой образами, котры мають народный фундамент. У вшиткых етапах творчой біографії він зіставать все Умелцём з великов буквов, котрый николи не зраджовав умелецьку правду.

ОБСЯГ

Твердо стоїть на позиціях, же Русини суть окремим народом

1

Проф. Олександр ФЕДУРУК:
Хвала Тобі, Чоловіче!

1 – 2

Севериян КОСОВСКИЙ: *Хылякова незломніст – до 60. річницї смерти і 150. народин*

3 – 5

Проф. Др. Михайл КАПРАЛЬ, к. н.:
Кодіфікація модерного русинського літературного языка в Мадярщині

6 – 8

Проф. Др. Михайло ФЕЙСА:
Лингвистични проблеми южнорусинської варіанти русинського языка

8 – 13

Др. Іван БАНДУРІЧ: *Русинське школство на Словакії в роках 1945 – 1965*

13 – 16

Доц. Др. Василь ЯБУР: *Вышла перша Граматіка русинського языка по році 1989*

17 – 18

315-річа од народжїня о. Михайла Мануїла Ольшавського

18 – 19

Будитель із „нашой“ України під Карпатами

19 – 21

Studium Carpato-Ruthenorum 2016. Міджїнародна літня школа русинського языка і культуры – 7. річник. Пряшівска універзіта, 05. – 25. 06. 2016

21

ПгДр. Катарїна ЧІЕРНА: *Вытварный світ Михала Сїрика*

21 – 24

Хвала Тобі, Чоловіче, за твоє умелецьке служіння народови, рідній землі, щавы якої зродили Тебе і наповнили інтелект розуміння, же быти з народом – то найвекша цінність у зоцілєваню творчого акту, же родна отчізна – то в розуміню правдивого умелця є і першый поріг перекрочіня, і творчій злет на гранах правдивости. Споминам, Володимире, Ваши першы ластівкы в малярстві – *Ягнятко*, обняте гранами „талент – народ – умелець“, і *Рано на фармі*, і *Обід у полю*, і *Змерканя*, і *Портрет Д. Снігурського* – вшытко того впливало на нас в тоты часы, 70-ых роках, приводило до сліз, і дотеперь тота образна выповненость зістає чістым жрідлом в потоках Вічного.

Якось уж ся нам пришло писати: „Мелодіка краю, помалый рітмн споминів на материньскы есенції, аплікація того, што є мій каждоденный жывот, верховиньскый жывот, портреты малярів, приятелів, предмети-обекты, што означують жывот верховинців у гірських селах і осадах, наладовы медітації, лірічны чутя, земна радість в одкритю моменту екзістенції – такым зістає Микита в ході многих років творчости, приспособлюючи ся каждый раз рефлексівно-звычайовому тону. Причім святочнов мелодіков.“

Также, беру на попозераня будьякый твір, повіджме, давного періоду – полотно *З верьху на верьх*. Намалєваний він тіпичнов про Микиту конштруктівно-лапідарнов манеров, із високов міров зообціня умелецькой думкы, што досягує край каждоденной потреби, а може людського верховиньского пробуджіння... Міджі горами, засніженов доріжков, несе згорблено верховинець мішок на плечах... Кручена поміджі горы дорога... Самы горы – на вшытку шыроту простору, без небес, сонця і хмар... То є судьба чоловіка нести свій хрест, судьба умелця нести свій хрест, судьба критіка нести свій хрест – мы вшыткы доведна звязаны хрестом. Мудра віковічна правда, перед яков вшыткы навнады, выгоды жывота вызерають малоцінны і принимають ся з позиції подлости. В тій великості правды, оголеной до психологічного внутра, вивстає образна делікатна манера глядань і находжінь, міджі якыма проходять дні радости і смутку великого Умелця.

З Микитом ся знаме не єдну десятку років, споє нас взаємна почливість, без слів, на іскрі погляду. Микита безмінно зо своєв піпков і добрым усмівом – верховиньскый мудерець, філософ, якый у своїм сердцю засадив велику любов до місця, з котрым звязаний жывот самого Володимира Микиты і єго родины.

Творы остатніх років – *На гарадичах старой хыжы* (2004), *Кошара овець* (2004), *Вівча кошара* (2004), *Україна Буківців* (2003), *Двір з копков* (2003), *Авто-*

• Володимир Микита: *Великодній натюрморт*, 1993, полотно, олій, 98 x 68 см.

портрет (2001) все ня удивляють: они зачаровують, якбы спознати світ умелця, кличуть спознати образову основу намалєваного і розділити з автором радість познання створеного.

Хвала Тобі, Володимире, же ты еси і подаровав нам свято закарпатьського уменя. Хвала Тобі, мыдрый Чоловіче, же учіш нас ушыткых ставати ся людьми, і то, правдоподобно, – найперше, найголовніше, найосновніше: мусиме то памятати каждый день і каждую годину.

Не раз єм мав можливість быти в ательєрі Микиты, што припоминать верховиньську хыжу, а можно народный музей; в ній повно розвішаного зіля, пахнячі запахи, народны тканины і штосы книг, папок на полицях... Всягды чістота і порядок, підлога прикрита покровцями, а стіл обруском... Якый він чоловік у жывоті – такый він і в малярстві; чістый і правдивый. Николи за цілый свій довгыи, великый малярський жывот Володимир Микита не зрадив свою палету – она в єго великых полотнах чіста і правдива!

(Передслово з публікації „Володимир Микита. Альбом“ (Київ: Видавництво ТОВ „Артанія Нова“, 2006), переклад з українського языка до русиньского: А. З.)

Хылякова незломніст – до 60. річниці смерті і 150. народин

Лемковина XIX століття то час, коли будила ся русиньска достоменніст, коли Нарід зачынал своє *воскресіня*, а такой в Народі тым родила ся выдатна інтелігенция, котра уж в наступным століттю одограла величезну ролю в творіню лемківской державности. Інтелігенция незломна, тверда в своїх переконанях, вихована за давными принципами, днес мало популярными – свідома свого дідицтва, історії і, предовшыткым, плекаюча романтичну любов до вітчизны.

Представників спомянутой категорії в лемківским пантеоні мож найти вельо. Днес ест іх о дуже меньше, а напевно, жыючы в інчых часах, інакше продолжают такы захованя, котры товаришыли тамтым діячам. Єдном з таких выдатных і символичных персон был незломний **о. Димитрий Хыляк**. Хылякове воскресіня дозрівало долго, ачий жытя направило го на служыня Лемківській Руси.

Білцарева XIX століття то крениця лемківской інтелігенції. З того же джерела выбил о. Димитрий Хыляк – сын Василя і Пелягії. Пришол на світ 21. жолтня 1865 рока, коли надії на лемківску республику, здавало бы ся, допіро зачынали квитнути. Розквитали ведно з народинами будучой основы – люди, котры за парунадцет років будут вести Лемківску Народну Республику Лемків.

Бесідуваня о лемківській інтелігенції тамтого періоду без жадных сумнівів асоціює ся з понятєм староруской орієнтації. Жыла она в тамтій части Лемковины уж од дошого часу, што значыт лем тільки, же в молодым Хыляку будила ся старорусиньска достоменніст. Таке вихованя могло быти получене з особом нестора лемківской інтелігенції – о. Теофіля Качмарчыка, будучого настоятельом білцарівской парафії в роках 1879-1922. Його влияня та деяких інчых священників, як напр. о. Йоана Прислопского (родом з Камяной), автора *Сандецкой Руси*, о. Юстина Константовича, ци Кірила Пасічынського, будувало в молодым Хыляку тверду свідоміст приналежности до Руского Народу. Товды же, о. Димитрий Хыляк, ідучы слідами незломных егомостів, вступил на священничий пут.

Грекокатолицку семінарію во Львові скінчыл в 1890 році, пак рукоположений, по чым направлений в родинны стороны на парафію Кункова-Ліщыны-Білянка. До днес ходят голосы, же імост, родом з великого світа, не вытримала сельского бытуваня на Лемковині і повернула до своїх родичів. Хоц друга – барже правдоподібна версія – потверджена записом з Грекокатолицкого Шематизму за 1909 рік, вказує, же о. Димитрий Хыляк был вдовцьом.

В 1901 році, рішыньом товдышнього перемышльского єпископа, о. Хыляк был перенесений до парафії Ізбы з дочырньом церквом в Біличній. З той причыны, же ізбяньскій період о. Хыляка то близко півліча, уж тепер напишу, же сеса парафія была другом і послідньом в жыттю священника. Свою службу на лемківській землі о. Димитрий Хыляк закінчыл в ганебний ден выселіня в рамках Акції «Вісла». Найстаршы жытелі Ізб з великом вдячністю бесідуєт о своїм священнику, вказуючы на того, же был шануваном і ціненном особом в спомненій громаді.

Вертаючы до приватного жытя о. Хыляка, по першій жені, за згодом єпископа Константина Чеховича – о. Димитрий женит ся другіраз. Бере сой за жену Польку, **Катерину Врубель**, котра одраз змогла прийняти грекокатолицкій обряд. З другом женом дочекали ся четверо діти, сына **Ваня** і дівкы: **Марисю**, **Анну** і **Любку**, котры то дівчата перед II Світовом Войном выхали на Україну, де пак заложыли родины. Сын

Іван по закінчынню высшой освіти учителювал на Шлеску, а пак до кінця жытя мешкал в Острові Свентокжыским, де был директором тамтышнього ліцею.

Ізбяньскы парафіяне, котрым близка была староруска орієнтація нового настоятеля, горячо прийняли о. Хыляка. Вязало ся тото зо *слітом* любовю до Росії, котру Ізбяне асоціювали з тяжкым періодом перебуваня в околицих села барських конфедератів під конец XVIII ст. Они же, на шыбеничным верху за церквом св. Луку, вішали непослухных Русинів. З помочом надішли російскы войска. Сеса памят, як видно, была жыва аж до початку XX століття.

Хылякове універсум проявлят ся в прошлым жыттю. Старчыт, же прикличеме всякы основны трагічны події в історії Русинів з Лемковины. Мож речы, же невысокій ізбяньскій парох, то великій успіхами жытя человек. Отец Димитрий Хыляк ціле своє жытя рахувал себе **твердым Русином**, што з приходом Великой Войны вязало ся з полюваньом на *російских шпіонів*. Жертвом тых оскаржынь в першій шорі явила ся лемківска інтелігенция. Іронія долі справила, же можеме днес вычислѣти, же за о. Хыляком з Білцаревы до Ізб пришол український учитель Михайло Гуцуляк (vel. Гуцуляк), котрий сельским дітям вказувал, котра ідея найліпша, наймудрійша. Очевидно, в виді такой діяльности не мож дестеречы іщы нич злого. Лем же на початку Великой Войны о. Димитрий Хыляк власні особом Гуцуляка был заденунциюваний і оскаржений о русофільство, за котре горозила смерт. Вязнений Австрияками в Ґрибові, пак в Кракові, конечні нашол ся в **першым концентраційным лаґрі в Ев-**

ропі – Талергоф. Перевезіння Хыляка до Кракова могло быти повязане з листом декана о. Петра Сандовича з Брунар, котрий писал, же сам одмовил присігати вірніст цисарьови. Неодолга антигабсбургского декана ведно з 27-літнім сыном Антонийом, студентом філософії, розстріляно 28. серпня 1914 р. в Новым Санчы.

Талергофска геєнна о. Димитрия Хыляка зачала ся 13. листопада 1914 р., Австрийскы шандарі, видячы незломніст духа і віры твердого Русина, знущали ся психічні і фізычні над священником. Охота і воля борбы в енергічным духовным з Лемківской Руси справила, же сам зголосил ся до лагровых власти з просьбом дозволити вчыти вязнених німецкого языка. 29. січня 1915 р. в *Дневнику Лемка з Талергофу* о. Теофіль Курило записал: *О. Димитрий Хыляк зачал вчыти вязнів німецкого языка, маючы 10-ох слухачів.* Освобоженя ізбяньского пароха з Талергофу одбыло ся ішы перед запертьом лагру Комісіейом Объєднаних Народів в маю 1917 рока.

Інтернуваня в концентраційным лагрі, мож речы, зміцнило переконаня Хыляка о положыню його Народу. Міцне вплиня мала на тото мученича смерт о. Максима Сандовича та трагедия родини Качмарчыків. Вчас переслідуваня русофілів, перед всаджыньом до тюрмы о. Теофіля і його двох сынів, гонведы шаблями засікли му внучку, а на ґрибівским рынку повішено його внука.

По закінчыню войны о. Димитрий Хыляк влучат ся в державотворчу діяльніст свого Народу. Писал до вшелеякой пресы, на ріжны темы, а головні тыкал ся політыкы, історії і географії части Карпатской Руси, яком в його переконаню напевно была Лемковина.

Поворот з Талергофу давал надії на нормальніст. О. Димитрий Хыляк, ведно з інчыма представителями лемківской інтелігенції, борол ся о першу в історії карпаторусиньску державу. Свій погляд, што до будучности лемківскых Русинів сперал на постановах американьского президента Вільсона. Такой одраз зачали організувати ся першы віче. 5. грудня 1918 р. во Фльоринці, на лемківській часті Карпатской Руси, при присутности близко 500 делегатів з ок. 300 сел, парох Ізб, бывший вязен Талергофу – о. Димитрий Хыляк заслынул як понадпересічний знавця історії Карпатской Руси та барз добрий декляматор. 12. марця 1920 р., враз з інчыма діячами з Лемковины, вошел до уряду *Руской Народной Республики Лемків – Верховной Рады Лемківской Руси*, в котрій был **Міністром Внутрішніх Справ**. Як перший, а такой остатній в історії Лемковины Міністер Внутрішніх Справ, о. Хыляк 31. січня 1919 р. брал участ в стрічы в Пряшові, де остал членом **Карпато-Руской Народной Рады**.

Од той легендарной хвилі, в церковных метрыках вписувал новонародженим дітям державну приналежніст. Писал *Руска Народна Республика* (потім – *Руска Земля* – коли зачали ся переслідуваня зо страны польскых власти).

Доля не была ласкава для о. Димитрия Хыляк. По єдній біді, приходили наступны. По муках дознаних в Талергофі, другій раз был запертий во вязниці польскыма властями 30. марця 1919 р. Завдякы інтервенції американьского капітана Меріна Купера, о. Димитрий был освобожденый в червци 1919 р. Тот же войсковий прибыл на Лемковину по інтервенції русиньской еміграції в ЗША, жебы дозерати соспільнополітычну ситуації в регіоні. На жаль, священника зас перають, тепер в лагрі Домбе, з котрого был освобожденый в вересні 1919 рока. В листах до крайнів за великом водом писал: *Не лишайте надії! Три roky был ем в Талергофі, а пізнійше Полякы заперли мя в Домбю. Тепер польскы жандармы находят мя в мой хыжы, в ден і в нocy.* 23. марця 1920 р. жандармы провели в ізбяньским приходстві ревизию, забираючы вшыткы церковны метрыкы, в котрых выступил допис про державну приналежніст. Не обышло ся без арештуваня. По переслуханях в ґрибові, освобожденый 16. квітня 1920 р.

І товды ся не піддал, дальше продолжал освободительську діяльніст.

Час по Великій Войні был назначений великом бідом і епідеміями. В листах, публикуваних в еміграційных русиньскых газетах, писал: *(...) Неє што істи. З зерна, яке приходит з Америки – Избам післали три метры на 800 осіб, а інчы села ішы меньше дістали.*

Єдним з основных проблемів, котрому ставил чела незломний священник, был вербунк лемківскых хлопців до польского войска. Голосно і твердо протиставлял ся забераню граждан Руской Народной Республики Лемків до тых формаций. За тот міцний протест, зас был поневолений в січни 1920 р. і перетримуваний аж до 10. червця того же рока.

Різдво 1921 рока было не было для Хыляка радістным праздником. В саму велию жандрамы затримали ізбяньского священника. З той причыны не міг уж одправити наступного дня різдвяну літургію. *Щестя* го тым разом завело. Оне арештуваня скінчыло ся 10. червця того же рока, знаним во світі процесом в округовым суді в Новым Санчы. Попри Міністрі Внутрішніх Справ, перед судом станули други лідеры Руской Народной Республики Лемків – **доктор Ярослав Качмарчык**, адукат з Мушыны (сын білцарівского нестора – о. Теофіля Качмарчыка, котрий, як уж спомнено, был в деякій мірі ментором молодого Хыляка), будучий премєром лемківской державы і 74-літній **Миколай Громяк** з Крениці, котрий полнил функцію Міністра Рільництва. Обвинених діячів боронило трьох адукатів. Єден з них – Лев Ганкевич зо Львова, кінчучы свою промову звернул ся до польского суду: *Засудте їх і вернушы домів, повіджте свойому народови, што Лемкы хотіли тото, што вы уж мате!* Оскаржыня о зраду стану, за котре горозила смерт, остало одшмарене. Вшыткы присутны в суді Русины, по скінченій розправі поїхали на білцарівське приходство, де ведно з о. Теофільом Качмарчыком ділили ся своїма поглядами і думали над дальшыма діяннями.

Пишучы про політычну діяльніст і погляды того видатного Лемка, не мож забыти про його сященничий пут. Отец Димитрий Хыляк был завзятым оборонцьом східього обряду перед насильном і ненатуральном латинизацией. Як знавця вельох языків, в тым грецкого, мал вельо зауваг до тлумачынь на церквіно-славянській язык, вказуючы на хыбы в новшых виданях церковных книг, котры были хоснуваны тамтышніма грекокатолицькыма парохами.

Роки 1926-1936 на Лемковині то час великого релігійного руху. Рускій Нарід повертат до прадідівской віры – православя. Евенєментом є того, же парафія Ізбы з дочырньом Біличном як єдина на Лемковині ціла перешла на православя. Такого явиска не было в жадным інчым селі. То свідочтво великой пошаны і довіря зо стороны селян. Офіціальні парафія о. Хыляка остає зареґіструвана в варшавській православній митрополії 21. вересня 1928 р.

Рішыня о переході на православя в о. Димитрию Хыляку дозрівало долго, а насилито ся напевно по выході з Талергофу. Окрем його особистого погляду, же лем православна віра може продолжувати русиньску достоєнніст і творити реальну лучніст з великом Русю, конверсія до віры предків мала звязок з політыком єпископа Йосафата Коциловского. Перемышльській владыка воул насильну українізацию грекокатолицькой церкви на Лемковині, што проявляло ся і в тым, же на русиньскы парафії были делегуваны українскы священники. Окрем ідеологічної діяльності, грекокатолицьке сященство метерияльні выкорыстувало бідний лемківській нарід, жадаючы за церковну послугу величезны грошы.

Мало хто знат, же політычне діло о. Хыляка розгрьвало ся не лем в русиньській обшыри. В выборах 4. марця 1928 р., православний священник з Лемковины кандидувал з *Руской листы* до Сойму ПР, на жаль не достал вымаганого чысла голосів, жебы отримати мандат.

Талерговській період отця Хыляка посередні лучыл ся з долём священномученика Максима Горлицкого. В 1934 р. в селі Чорне одбыло ся посвячыня памятнича в чест вязнів лагру та особы о. Сандовича. Настоятель Ізб разам з своіма парафіянамі взяў участ як почесний гіст в великом маніфесті Лемків. Маніфесті, котрый был не лем церковным, але і народовым, одкликуочым ся до споминів і ідей з часів лемківской республіки.

В 1942 році о. Димитрий Хыляк остає другіраз вдовцьом. На новым цмонтері в Ізбах спочала його імость Катерина Хылак (з д. Врубель). Самітному товды уж отцьови (діти пішли в світ), родину заступувала кухарка і помічниця **Клавдия Юрчышак** з дітми.

На рік перед етноцидом в 1947 році, парох Ізб кінчыт 81. років. Выселіня до *Росіі* были причыном вельох вакатів в парафіях. В єдным з рапортів з 1946 р., о. Владимир Вежанський писал: *Książdz o. Dymitr Chylak, choć jest już w starszym wieku, (...) przyrzekł, że w miarę sił i możliwości zaopiekuje się południową częścią powiatu gorlickiego i osieroconymi parafiami z powiatu Nowy Sącz.*

Мирне жытя тых, котры не поіхали до Совітского Союзу, остало перерване ганебным 1947 роком. Село Ізбы было выселяне на три туры. Коли більшіст Ізбян выгнано 8. червця 1947 р., о. Димитрий Хыляк, враз інчыма семома родинами, остал в селі тыжден долше. Товды же мал час на забезпечыня церковного маетку, котрый і так неодога по выселіню враз з часовным был розшабруваний. Православна часовня, перед тым як ей розобрано, служыла новым осадникам Ізб за стайню, де тримали уці. Друга тура ізбян была выселяна близко тыжден по першій. Отця Димитрия Хыляка і лем уж з Ізбян прилучено до транспорту з Перунки, де пак трафили на стацию Негославице при Шпротаві, на Нижнім Шлеску, до котрой доіхали 10. липця 1947 рока, т. е. о місяц пізнійше як селяне з першого транспорту.

Новий період в жытю о. Димитрия Хыляка зачал ся правдоподібні на переломі липця і серпня 1947 р., коли то в Олесниці Дольній (Пжецлав) одправил бодай **першу православному літургію на земли выгнаня**. Офіцйальне позволіня зо страны православного митрополиты Діонісія пришло 10. жолтня 1947 рока. На осін 47' зачал доїзджати до Бжезін в шпротавским повіті і Бучыны в глогівским повіті, де нашол своїх парафіян з Білчичой. 16. листопада 1947 р. в Стодоловицах (Студзюнках) одправил перше богослужыня (в більшости для бывшых жытелів Перунки і Ясюнкі). З дньом 12. грудня 1947 р., офіцйальным рішыньом митр. Діонісія, направлений был як настоятель на стодоловицку парафію.

В 1950 році, разам з родиною Юрчышаків переносит ся до Рокыток к. Хойнова. Ювілейне богослужыня з нагоды 60-літя священства о. Димитрий Хыляк служыл на Йордан 1951 рока в Шпротаві. Товды тіж офіцйальні основала ся в тій місцевости парафія.

Такой впертости і вытрималости желати можеме днес каждому. Більше як 80-літній священник николи не одмовил доїзджати до Стодоловиц. Іздил найперше з Хойнова до Лігниці, пак потягом до Рудной. В Рудній часом ждали на него парафіяне з фурманком, хоц было і так, же піше ішол до церкви в Студзюнках. 14. листопада 1953 рока, в празник свв. Космы і Даміана, особисті витал вроцлавско-щецінского владыку Штефана.

З передань найстаршых його парафіян уж ту, на заході, дознаеме ся, же все, коли лем міг, оповідал о тяжкій історіі свога народу, та головні споминал вязніня в Талергофі. Догматычны справы православної віры все стояли в него на першым місци. Дітям николи не давал на крестинах іншого мена, як лем таке, котре выпадало в календари на ден народжыня. Сам в вынятковий спосіб підходил до постів. Не раз, вчас посту, был барз міцно ослаблений, а в Страстным Тыжни поживлял ся лем хлібом і водом.

Кед лем міг, іздил до родины в Михалові, де часом одправлял Службу Божу. Што цікаве, іздил гын фурманком, запряженом в його власны коні, котры люде привыкли жартібливо называти *егомотями*. Перед выїздом до Совітского Союзу дарувал іх родні Дзядиків.

Роки летіли, а сил было што раз меньше. В листах до дівок писал, же осін свога жытя хотіл бы провести медже нима. Хоц жаль му было лишати своїх вірных парафіян, котры припоминали му о рідній Лемковині – світі, котрого такой николи веце уж не взріл, та єднак рішыл выїхати на Україну. Попрацал ся зо *своіма* Русинами і іх великом тугом до рідного краю. Згода на выїзд з Польщы пришла допіро по смерти Сталіна.

Остатній розділ в жытю того великого человека розограл ся на Україні, в Золочові. Там трафил до дівкы, Любы Бас, котра доховала вітця смерти. З переказів внучкы Лідіи знаме, же о. Хыляк не міг прожыти дня без свіжой пресы, котру чытал без окулярів. Внучка споминат, же дідо вчыл ей німецкого і латыни. Великіст того человека то тіж перфекційна памят і все свіжий ум.

В жолтни 1955 рока, в місцевым шпытали піддал ся операції грыжы. Сама операция прошла успішні, але явили ся деякы комплікації. Неодога серце Великого Русина, священника, Міністра Внутрішніх Справ, вязня Талергофу, перестало быти. Подля деякых публикацій о. Димитрий Хыляк одышол 22. жолтня 1955 р., але з проведеной 20. жолтня 2015 р. бесіды з внучком Лідийом, дознал ем ся, же священнопротоерей **Димитрий Хыляк вмер власні 20. жолтня 1955 рока**. Інча неточніст тыкат ся даты народжыня. Деякы джерела вказуют, же остатній настоятель Ізб вродил ся 2. жолтня 1866 р., а за інформацийом од внучкы Лідіи, ей дідо вродил ся **21. жолтня 1865** в селі Білцарева, на західній Лемковині.

Выходит з того, же 2015 є роком памяти нашого священника. То **60. річниця смерти** і **150. річниця народин**. Пані Лідія додала, же колиси дідо оповідал як выворожыла му Циганка, котра переповіла, же кед дожыє 90 років, буде жыл іщы долго. Як видно, до девятдесяткы бракло єдного дня...

Труна з тілом заслуженого єгомостя одраз остала выставлена в золочівській церкви. Чын похорону, подля інформаций од помершой уж дівкы, служыло 5-6 священників. О. Димитрий Хыляк был похований в різях, при захованю вшыткых канонів православної церкви.

Думам, же днес, по 60. роках нашого бытуваня в не-бытуваню, можеме сой сміло одповісти на звіданя, што бы было кед бы не жытя того Великого Русина? В моім субьективным одчутю, з полным переконаньом повім, же діяльніст і труд о. Димитрия Хыляка не пішли на марне. Його борба за самостійну лемківску державу, борба о карпатурсиньску свідоміст серед Русинів на Лемковині, борба о свідочтво віры – за тото вшытко належат ся о. Хыляку великы слова вдячности.

Особливо для мене – представника третьей генерації, котра уж народила ся на земли выгнаня, парох Ізб, член Верховной Рады мойой державы, є символом, легендом, котра, надію ся, буде вічні жыва, буде свідчыла про нашу незломіст і не позволит забыти нам про наше дідицтво, за котре о. Димитрий Хыляк был годе пострадати жытя. Неє справедливостю на світі. О тым переконал ся тот **Великій Русин**, зато днешня памят про него то перемога над злом ХХ столітя, котре фурт нищыло наш Нарід. Не забывайме про наших будителів.

Вічна Вам Памят!

Кодифікація модерного русинського літературного языка в Мадярщині

(Выступ на IV. Міджінароднім конгресі русинського языка, Пряшівска універзіта в Пряшові, 23. – 25. септембра 2015.)

Abstrakt

The presentation deals with the practical implementation of the decision made by the Hungarian Rusyn national self-government to codify their language. There will be presented: a brief history of this issue; language features of the residents of Komlóska, the last Rusyn settlement in Hungary, where the older generation speaks Rusyn; some remarks about the spelling rules of the Rusyn literary language which are most interesting for ordinary speakers; textbooks, manuals and a spelling dictionary for schoolchildren, published or prepared for publication in Hungary.

Процес кодифікації властного літературного языка про мадярських Русинув вуйшов на фіналну стадію. То, за што сьме бесідували вецей, ги десять роки, дуставать реалні форми. Націоналное самосправованя на майвысшум уровні за свої наміреня заявило ищи на зачатку 2000-ых рокув, што дустало пудпорованя у матеріалох межинароднуй научнуй конференції на честь Антонія Годинки 2006. рока¹. Не позераючи на малочисельность мадярських Русинув (за даніма списованя обывательства 2011-го рока – не повных четири тысячі особ, што, мусай уповісти, майже дуплом высьше од списованя пережого 2001-го рока!, тренд, котрый не годен не радовати) языковый вопрос бив и є фурт актуальный. По рішеню Первого языкового конгреса, же Русины у каждой державі, де жыють, мають ся старати за властну варіанту літературного языка и того тренда звышеня русинського обывательства у Мадярщині, за котрый єм упоминав шориком высьше, сяка актуальность лем росте и у случаю, кедь не буде рішена днесь, буде гамовати сосполный живот Русинув нашуй отцюзнины. Дішкуривати за того, ци треба нам кодифіковати властну форму нормованого языка, по тому, як се учинили ко скорі, ко пузнійше бачванські, словацькі и польські Русины, не є што. За Украину в сьом контексті не повім

нич, ибо там, богужаль, цалком иншака сітуація. Повім лем едно, докля держава Украина не зучастнить ся у процесі фунгованя русинськуй школы, русинських научных и культурных інституцій, надіяти ся не є на што.

Што ся тыче Мадярщины, вопрос кодифіковати вадь не кодифіковати уже не стоить. Днесь,

сяким кіпом, у нашуй отцюзнині иде бесіда лем за форму сякого ушытков сполностев прийнятого нормованя языка. На реплики поєдних сторонникув шпорованя кельтовань мадярських платникув дані повіме лем того, же Русины, ги все послушні горожаны своєю отцюзнины, платять дані и ипен, ги ушытки, мавуть право на реалізованя властных потреб у сосполнум животі. Другое, де факто русинський язык фунгує у Мадярщині ипен так, ги у иньших сосідніх державох, истнувуть научна и культурні інституції, вуходять новинкы, увиділи світло світа десятки научных и популярных вудань, иде работа над будучыма публикаціями. (Ту на екрані виділи сьте поєдні з сіх вудань, што были приладжені вадь вудані у Ніредьгазі).

Днесь бесіда иде за ушореня сєго процесса, імплементацію елементарных лексичных, граматичных и ортографічных языковых норм. Нараз треба уповісти, же в днешнуй Мадярщині вечша часть русинського обывательства є докус языково асімілована. Зостала лем една Комловшка (найстарші містні люде до тепер кажуть Комловш, а не Комловшка!), де старша генерація бесідує ищи на оригіналнум русинськум діалекті. Доста уповісти за унікальное у славянськум світі фонетичное явленя: хыбеня звука [л]. Лем там учуєте, наприклад, на місті 'люде' – 'юде'. Думаєме, же йсе вплив мадярського языка, котрый стратив сей звук дас сперед четиристото роками. Ищи еден языковый элемент, котрый єм про ся отворив лем сєго літа по вандрованю у казочну Комловшку: там кажуть не 'двадцять пять', наприклад, а 'пять а двадцять'. Повісте, и Чехы так рахувуть, айбо у них того пуд німецькым впливом, а де ся взяв сей языковый казус у Комловши?

Цалком смутным є тот факт, же комловшчане не знавуть азбуку, хыбаль тоті з них годні прочитати русинську часть днешнєго „Русинського Світа“ (вун ся дублує и по мадярськы), котрі за соціалізма учили у школі руський язык. Ищи вечша біда, же днешні сорок-тридцять ручні и, само собов, молоджі обывателі даколи чисто русинського села не знавуть ані бесідувати, ци як они кажуть 'бешідувати'. Цалком нияк. На сьом смутнум фоні една світла фігура познатого мадярського русинськоязычного поета Габора Гатінгера, котрый еден и дале пробує воздвигнути родну материнську бесіду на уровень літературного языка. У посліднум 114 числі „Русинського Світа“ за юлій-август с. р. опубликована была його новела „Дробни трагедії“². Не єм літературознатель, не буду анализувати ту літературні цінности. Ми, языкознателєви, ся любить, же автор пробує писати родным діалектом. Айбо нараз мусай уповісти, же и ту, на такому малум фалаткови текста хыбить норма. У єднум місті читаєме 'до хіжи',

у другум – 'до хижы'; маеце 'щестя' а пару шориками долу – 'щестя'; 'легкій' айбо 'клюдним'. Не годен ся чествований автор определити и з тым, як мае графічно передати тото унікальное 'й' на місті 'ль': маеце и 'телё', 'людства', 'землю', 'болість', 'змісль', з єдного бока, и 'теё', 'веёме', 'пасую', 'валаі', з другою, видав, того што ближе ку материнській языкувій стіхії, бока. Частиця 'ся' у текстї ся трафлять у графічній формї 'ша' ('ша пошміяли', 'вернули ша') и 'шя' ('шя котуйбала', 'шя похвалю'); не любить ми ся и тот послїдній, „дуплований“ способ передаваня мягкости 'ью', як и тоди, коли намісто йотовануй буквы хоснує ся 'е', 'у' в комбінації з 'б' (видав, пуд мадярськым впливом), позерай, 'полье', 'дождю'. Не рішена систематично автором проблема передаваня мягкости переднєязычных, позерай, 'цітіла болість', де правдиво передана мягкость 'ль' в другум словї, айбо „ігнорує ся“ мягкость мінімально звука 'т' у пережум словї сїї словозлуки. Предметом дїшкурваня суть случаї реалізації на письмі поєднх асімілацій, представлєных у текстї, ци страты началного звука, наприклад, 'ше' на місті слова 'вше', 'фтікати' на місті 'втікати'; скончення поєднх якостникув вадь містоазивникув, порувняй, 'єднудухой філозофіёв', 'своёв роботой'; хоснована 'х' на місті пережого 'у', порувняй, 'хпечени', 'хпадла'. Ци годна бы ся кодїфіковати сяка форма языка? Чом не! Доста, ми ся видить, лем мало „вубіглєвати“, обробити і професіоналом-языкознателём. Проблема у тому, же днешню читавучу, тым вецей пишучу публику в Мадярщинї межі Русинами складавуть не комловшчане. Зато од самого зачатка туй був вубраный „компілативный“ пудход, формованя літературного языка на много шырїю языкувій базї. Од „уканя“ южномараморощьского говора Антонїя Годинки, восточно-русиньского префікса 'май-' (поз. 'майліпшыї' и т. д.), наприклад, до западнорусиньских лексичных елементув 'телё', 'келё', 'велё' и т. д., граматичных форм 'на Мадярох', 'я мам, ты маш' и т. д. Туй треба уповісти тото, же про вечшину днешнїх русиньских автору в Мадярщинї ипен восточно-русиньскї діалекты суть родныма, я, на келё познаву, єден языкувій „ужгородець“.

Чествованї колегы ми перебачать таку кулькость языкувій примірув, айбо, бізувно, зуновали нашї гостї. Перебачте и вы, чествованї. Сяка нудна наука за язык.

Айбо кедь виджу так много лінгвістув, вадь люди, котрі каждоденно злученї з проблемами писаня, котрі ту суть доведна, мушу ищи повісти дамало за проблемы ортографії и графікы. Чкода, же не фунговала Інтеррегіонална языкова комісія, котра была создана на фылєх оптимізма пережого Краковського конгреса, также не была рішена анї єдна переже декларована проблема (хоть лем на уровні графікы), котра розлучать днешнї кодїфікованї варіанты русиньского літературного языка у Сербії и Горватії, Словакії и Польщи...

Дас тыждень сперед сєв бесїдов читав єм публикацію у єднуй нашуй новинці, честно повім, не памнятам у котруй, ибо тото и не є важным. Єден чествований Русин-„нелінгвіста“ ся поносує, же не знає, де даколи був „ять“ у тум вадь иншум словї, зато просить панув лінгвістув писати так, ги говориме. Я того пересвідченя, же основным ортографічным прїнципом має быти фонемный, вадь як у нас ищи до теперь прїнято говорити „етїмологічний“: єдна фонема – єден звук, не знаш, яку гласну букву маєш писати (з нїма у нас майбулше проблем), гледай таку форму слова, де вна у силнуй позіції. Наприклад, знаєме, же у вечшуй части наших діалектув 'е' сперед мягкым созвуком читаво ся редукує, чуєме скорї 'и' на сьом місті. Айбо се не значить, же маєме писати 'чисть' намісто 'честь', ибо маєме сєй самозвук у силнуй позіції, позерай: 'чєстный' [свой род не забуду, співають каждый Русин...]. Сяких примірув маєме велё. Нико не заказує вуговорєвати се слово 'чисть' подля материнській бесїды, айбо не мож се хосновати у писемнуй формї, тым вецей у ортографічнум словарєви фіксовати, на тото є ортоепічний словарь, де мож ся дузнати

за нормы вуговорєваня... Дасть Бог, дочекаєме ся и мы даколи такого. Што-м хотїв сым уповісти? Мерькуйме на фонетику! Годна вна завести нас у блуды. Йсе нам наказовав ищи велєчстований наш академик Антонїй Годинка, коли писав у спередсловї ку своєю „Глаголницї“ 1922. рока³, же вун при пудготовці рукописа змагав ся (цітуву) „...не лишити далеко етімологію и не втопитися у фонетику“ (конець цїтаты). Мудрый був чоловік. Чкода, же не пушла за ним наша так називана інтелїгенція у межывойновий час, воєвала за язык Пушкіна, Шевченка, намісто того, жебы обробляти живый язык карпатських Русинув. Чом, не слухали пророка у своєю отцюзнїнї? Тадь мадярон був! Чому муг сякий чоловік научити... (йсе я іронїзуву)... Хоть проблема пропаганды, чехословацькуй вадь у наш час дакуй иншакуй, нїгде ся не діла. Народ без державы, котрыма суть до теперь Русины, нїгда не мав свою властну пропаганду, котра бы была на хосен нашому народови, и часто хапав то, што му метали и мечуть, додам, сосїднї „братнї“ народы, котрі, мусай признати, не все были та и суть правдивыма прїятелями Русинув... (перебачте ищи раз за екстралінгвістичнї ремаркы...).

Вернеме ся ку фонетиці. Не все „писати, ги чуєме“ є добрі при формованю ортографічных правил літературного языка. Кедь сьме ту, у Пряшовї, приведу єден примір з писаня у містнуй формї кодїфікованого літературного языка часто, што природнє, хоснованого слова 'русиньскый' (подобных слов є много). Все собі думам на бідну учительку, котра має даякому звїдавому школарєви (чом не, молодой розум все глядять якусь логіку у шыткум) обьяснити розділ у писаню другого часто хоснованого слова подобнуй словотворнуй структуры – 'пряшівскый'. Видав, пуд пресом любителюв писати так, ги чуєме, пряшовські лінгвісты нормовали сєй случай. Вотки ся бере мягкый 'нь' у словї 'русиньскый' и му подобных? Тадь се результат асімілації пережого созвука сперед даколи мягкым 'сь' у суфіксі якостника '-ськ-' (ту на самый перед штімує ипен термин „етїмологічний“, т. е. за походженєм). Но, а теперь я ся прошу од вас, попозерайте ищи раз на сї приміры, чом не мудріше сохранили тоту мягкость у днешнуй формї суфікса '-ськ-', а вуговорєваня мягкыма пережых звукув у бесїді зафіксовати у правилох вуговорєваня у спеціалных словарєх? И тогди и материнську бесїду захраниме, и правило се буде мати системный характер (буде ся писати єднако и 'русиньскый', и 'пряшівскый'), што є позітивным и про нас, ко нормы языкуві застачать, и про каждого системно мыслячого хоснователя языкувій правил и звик раз-пораз попозерати до словаря. Дако зафілює, правда, же кібы мы, Русины, односили ся ку раціо-орїєнтованых народув, не дїшкурвали бы сьме днешь у ХХІ. столїтю за будованя фундамента про культуру и само истнованя нашого народа, котрым є елементарное хоснованя норм літературного языка про вечшу часть жыючых днешь Русинув... Айбо вернеме ся ку заявленуй темї нашого реферата.

На прошеня Вседержавного русиньского самосправованя, высшого сосполного органа про Русинув Мадярщины, мадярський уряд пудпорує вуданя русиньских учебникув и иншых помочных книг сякого кіпа. 2010-го рока у Асовді увидїла світло світа „Русиньска конверзація“⁴, котру пудготовила ку выданю днешнїй посланик Русинув в Мадярськом Парламентї Віра Гіріц, а 2011-го рока у Будапештї вуйшов „Русиньскый букварь про школашув Мадярщины“⁵, котрый приладила до печатаня Марїанна Лявинец, котра завтра буде тримати бесїду за язык мадярськуй русиньскоязычнуй періодикы. Ту, хоснувучи тоту можность, повім, же вна не лем науков ся занимать, айбо послїднї роки возглавляла комісію з вопросув науки и вошколованя у Вседержавнум русиньскум самосправованю и была єднов из тых особ, дякувучи котрым у 2012-2013-ых роках было прїнято важ-

ноє політичне рішення за вуготовлення учебників про школярюв и кодифікацію літературного языка сяким кіпом про мадярських Русинув. Также публично днес хочу подяковати честовануй колеґині од имени научной сполности за і горожанську позицію.

А теперь з радостів годен єм повісти, же вуйшли сьме на много высший ступень вошколованя на русинськым языкови у Мадярщині. На днешній день пудготовлені ку выданю у спеціалізовануй про націоналности Мадярщины печатні „Croatica“ читанкы про 1 и 2 класы, робочі зошыты ку нїм⁶ и учебник з народописа про 1–4 класы⁷. У бібліографічнум описаню сых учебникув, котрі подаву пару шориками ниже, хыбить рук вуданя, надїеме ся, же йсе буде слїдучый 2016.

Божужаль, днешній формат мою бесїды не доволять детално анализувати йсі книги, туй и теперь любив бы єм указати вам хоть лем поедні фрагменты будучых учебникув про мадярських школярюв.

Окрем того до кунця сєго рока має быти представленый до друкованя орфографічний словарь з граматичныма таблами, котрый буде тов опором, на котруй буде годен дале розвивати ся русинський літературный язык у Мадярщині.

У нум будуть представлені лем началні формы русинського лексикона. На сьом зачаточнум етапі, ми ся видить, важно хоть лем зафіксувати (и „легалізувати“ сяким кіпом) основный словарный фонд русинського языка у сякуй, доста примітивнуй, признаву, формі. Граматика у кунцєви книги представлена максімално формалізовано. На таблох суть лем слова-мінты, подля котрых ся змінює вечшына слов, представлєных у рукописови русинського орфографічного словаря про мадярських Русинув.

Днесь, божужаль, не годні сьме повісти за повну реалізацію кодифікації русинського літературного языка у Мадярщині, айбо можеме указати перві реалні крокы на сьом путєви.

Проф. Др Михайло ФЕЙСА, Одзелєне за русинистику, Филозофски факултет, Новосадски университет

Линґвистични проблеми южнорусинскей варианты русинского языка

(Выступ на IV. Мїджінароднім конгресї русинського языка, Пряшівска універзіта в Пряшові, 23. – 25. септембра 2015.)

Abstract

The first *Orthography of the Ruthenian Language* was published by Mikola M. Kočiš in 1971. The orthography achieved its main goal – to establish the basic orthographic principles. During the last four decades the need for a new orthography has arisen. It is expected to solve the remaining problems concerning mainly the conflict between phonetic and morphological principle, the adaptation of loanwords, the acceptance of doublets etc. The new *Orthographical Dictionary of the Ruthenian Language* has been prepared by the Department of Ruthenian Studies at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. The paper deals with the principles of the dictionary.

У прешлосци и терашньосци нормованя южнорусинскей варианты русинского языка окреме значне доприношене давали и даваю шлїдуюци линґвисти: др Гавриїл Костельник, проф. Гавриїл Г. Надь, проф. Микола М. Кочиш, проф. др Юлиан Рамач, мр Гелена Медєши и проф. др Михайло Фейса. Сущєствую по нешка три граматикы южнорусинскей варианты русинского языка, односно бачко-сримскей бешеди.

Перша – *Грамматика бачваньско-рускей бешеди* Г. Костельника (обявена 1923. року) увєдла и утвердзела основни лексични, фонетични и граматични (морфологийни и синтаксични) норми

ЛІТЕРАТУРА

1. *Изученя русинського языка у Мадярщині и за і гатарамы. Матеріалы межинародной научной конференції на честь Антонія Годинкы (10 фебруаря 2006 г.)*. Пуд ред. М. Капраля. Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бібліотеки Русинув Мадярщины. Русинські листкы I. Будапешт, 2006, 68 с.

2. ГАТТИНґЕР, Габор: Дробни трагедії. *Русинський Світ*, ч. 114 (юлій-август 2015 р.). с. 8.

3. [ГОДИНКА, Антоній]: *Русинсько-мадярський словарь глаголув. Глаголниця. Сбирка всѣх глаголовѣ карпатсько-русинського языка*. Собравъ, упорядивъ и передословіє написав Тоній Романувъ. [1922]. Kiadásra előkészítette, szerkesztette: Udvari István. Nyiregyháza, 1991, с. 6.

4. ГІРИЦ, Віра: *Русинська конверзація*. Пуд ред. Михаїла Капраля. / Girc Vera: *Ruszin Társalgás*. Szerkesztette: Káprály Mihály. Aszód, 2010, 112 с.

5. ЛЯВИНЕЦ, Маріанна А.: *Русинський букварь про школашув Мадярщины*. Пуд редакцієв М. Капраля. / Lyavinecz Mariann A.: *Ruszin ábécékönyv magyarországi iskolások számára*. Szerkesztette Dr. Káprály Mihály. Budapest, 2011, 128 old.

6. БАЙСА, Наталія: *Наш материнський язык. Читанка про I. класу*. Budapest: Croatica. – 123 с.; *Наш материнський язык. Робочый зошит про I. класу*. Budapest: Croatica. – 83 с.; *Наш материнський язык. Читанка про II. класу*. Budapest: Croatica. – 115 с.; *Наш материнський язык. Робочый зошит про II. класу*. Budapest: Croatica, 92 с.

7. ЗАЯКОВСЬКА БАРНАНЕ, Марія – ГІРИЦ, Габрієла: *Народопис. Учебник русинського народописа про ученикув I.-IV. класы*. Budapest: Croatica, 304 с.

(Публіковане в ориґіналі – мадярській верзії русинського языка.)

ги сфери у котрих ще літературни язык хаснує. Велі пункти остали нерішени, але главне зробене – створена нормативна система.

Проф. др Юліян Рамач доробел векшину зоз того цо його предходніки започали, преучел и того цо вони не виучовали и шицко систематизовал до *Граматика руского языка* хтора з друку вишла 2002. року. *Граматика* ще состої зоз шейсцох часцох: фонетики, морфології, синтакси, лексикології, историйней граматики и часци о нашим народним и літературним языку. Рамач по перши раз детално обробел синтаксу и лексикологию, а з добрей часци и историйну граматика а и стилистику руского языка.

За нормоване окреме значни єдини *Правопис руского языка* Миколи М. Кочиша хтори опубликовани 1971. року. Исти базовани на граматика истого автора и у веліх сегментох є превозидзени.

Окреме значне доприношене нормованю сучасного літературного языка бачко-сримских Руснацох дали и шлідуюци лексикографійни подняца: перши векши словнік *Приручни терминологійни словнік сербскограватско-руско-українски* (1972. року) М. М. Кочиша; *Сербско-руски словнік* (I том вишел 1995; II том – 1997. року) Ю. Рамача, Г. Медєши и М. Фейси хтори ма коло 70.000 одредніци; *Руско-сербски словнік* (публиковани 2010. року) Ю. Рамача, Г. Медєши, О. Тимко-Дітко и М. Фейси хтори ма коло 38.000 одредніци.

З оглядом же Оддзелене за русинистику організовало науково-фахови сход пошвєцєни правописним проблемом, хтори потримал Покраїнски секретарият за науку и технологійни розвой (2006. року), а КПД ДОК – Коцур організовало серию лінгвістичних трибинох и явну розправу (2007-2009), виробена основа за *Правописни словнік руского языка*, чийо опубликованє ще обчекує концом шлідуючого року. Проф. др Михайло Фейса, як ношитель проєкта *Правописни словнік руского языка*, очекує же друга фаза проєкта – *Правопис руского языка*, будзе мац приоритет у реалізації стратегії розвою руского языка.

2012. року на Андрєвлю, з нагоди означованя 30-рочніци Оддзелєня за русинистику Філозофского факултєта Новосадского універзитєта и часточно наукового сегмєнта 4. Конгрєса русинского языка, представєна роботна верзия *Правописного словніка руского языка*, хтора була опубликована у електронской формі на сайту Мирослава Силадія (www.rusnak.info).

И попри наведзєних капиталних лексикографских творох и далєй єгзистую одредзєни проблеми правописа руского языка, хторих мож класифіковац до трох групох: 1. запровадзованє фонологійного або морфологійного принципу; 2. диялектизованє руского языка провадзєне зоз цудзима рішенями; 3. невикриштальовани приступ гу странским словом.

Перша група проблемох виходзи зоз медзи-одношеня морфологійного и фонетичного принципа писаня слєвох, т. є. од доминованя уплїва етимології або ортоєпії на ортографію. У Уводним слєви *Правописа руского языка* Микола М. Кочиш пишє: “Морфологійни принцип котри мамє у основи нашого писаня одредзє же не записуємє слєва так як их вигварямє, але у писаню водзимє рахунку як слєво настало” (Кочиш, 1971, 3). Приклад хтори дава то префіксованє слєво *розсипац* (нє *росипац*). Як приклади же велі слєва пишємє и по фонетичним принцип авторови слєва *ткацки* и *ткацтво* (нє *ткачки*, *ткацтво*). Александр Д. Дуличєнко, медзитим, констатує шлідує: “морфологійни принцип, котри остава главни, дополнює ще з другима ортографичними принципами. Єдєн з нїх то и фонетични”. По тим, фонетични принцип дополнює, а нє примарни, як напр. у сербским языку.

Так, начално, з єдного (морфологійного) боку нє зазначуємє вїєдначованє консонантох по дзвонкосци (та пишємє напр. *бабка*, *кнїжка* итд.) и префікси затримувємє у їх основней формі (*розсипац*, *предплациц*), а, з другого (фонетичного) боку, йотованє, палаталізацію и аблаут пишємє так як слєва з тима язичними звєнєнями чуємє, без огляду же змє дакєди и свидєми їх етимології. Дилєма чи запровадзиц фонологійни чи морфологійни принцип у одредзєних случайох спричинює двєєня у вязи зоз писаньом насампредз суфіксох, префікса з- (у вариянтох з-, с- и зо-) и подвоєних консонантох (напр. *беззаконни* чи *безакони*, *счарнєти* чи *щарнєти*, *оддвоїц* чи *одвоїц*). Нєпрецизована юрисдикция фонетичного, односно морфологійного принципу спричинює обаваня и при писаню: *гласнік* чи *глашнік*, *пекєлни* чи *пекєльни*, *худобєнки* чи *худобєньки*, *нашлідни* чи *наслідни*, *сторочє* чи *сторочє* и др.

Друга група проблемох вирєсла зоз штучного урамикованя руского языка. Так напр. при Микєлови М. Кочишови находзимє вєлькє число правописних (и лексємних) рішенєох хтори з часом руски язык, т. є. його бєшєдніки нє прилапєли и, пошлідково, одруцєли. Намагаюци шє руски язык поддріліц под українски, вон му (першому спомнутому) додзєлєл улогу диялектє, хтори у одношеню на літературни (ніби висши), українски язык мал инкорпорирац до сєбє тогє цо тошка дзєшка, у других соціолінгвістичних условийох, прилапєл. Спорни случай шє розришовали зоз такв. “copy-paste” процедуру, односно кєд шє нє знало як, отворєло шє правописни словнік українского языка, умєморєвало шє рішенє и просто шє го заліпєло до правописа руского языка. Априорно вибрани модел за стандардизованє випродуковал, медзи иншими, и шлідує, “рішеня”: попри *помілованя* и *милосци* у Словніку и нєчутє *поцада*; попри *агєнта* и *шпїюна* фантомски шє звєвє и *розвиднік*; попри *пахулька* и *пахолька* и *шнїжінка*; попри *оцєна* и *оцинка*; попри *привидзєня* и *примара*; лєм *травма* (нє и *траума*); преферєвани *клоун* (хтори нїхто з Руснацох нє повє) у одношеню на *клоун*; *обєрєжно* випатра значнєйшє (гоч є цалком цудзє рускому бєшєднікови) од *осторожно*, з оглядом же му у одредніци предходзи итд. На тот спєсєб шє намагалє руски язык штучно “збогациц” зоз лексикєном хтори базєвани на бєшєди стрєднього Наддніпрєвья и околних обласцох (хтора у основи українского літературного языка), а нє на рускєй / русинскєй / лємковскєй бєшєди Карпатского арєала зоз хторєй руски язык природно вицєка. И на Конгрєсу русинского языка, ту у Прєшовє, мушє буц ясно повєдзєнє же, гоч змє у хторєй єнклави, нормативни рішеня за свою руску / русинску / лємковску вариянту мушимє шє намагач базєвац на понукнуцох (лексичних, фразєологійних, морфологійних, синтаксичних и др.) других русинских вариянтох з Карпатского арєала. Лєм таки рішеня маю шансу зажиц. Нормативнє искуство Руснацох указало же шлєпє провадзєнє цудзих нормєх можє буц аж и контрапродуктивнє. Точку на тоту праксу у славистики положєла, 14. монографія у єдиції «Сучасна истєрия славянских языкох», под назву *Русинський язык*

(опублікована 2004. року, доповнена 2007. року, у виданню Ополського університету – Інститута польської філології) головного редактора Павла Р. Магочія (Magocsi, 2004). Генерально патраці, нешка вше ясніше же ше нормативні рішення муша базоваці на понукнуцох (лексичних, фразеологічних, морфологічних, синтаксичних і др.) хтори понукаю други русинські варіанти зоз Карпатського ареалу, а не на понукнуцох чуждих нормох. Лем таки рішення маю шансу заці.

Третья група проблемох ше дотика правописних варіантох лексемох у хторих углавним не обачуєме значніші семантичні розлики. Характеристична є за странські слова. Приклади за тоту групу проблемох находзіме і медзі прикладами предходней групи (случаї *клоун* чи *клоун*, або *травма* чи *траума*), цо значи же фалшиве урамиковане языка може у значній мірі спричиніти завйоване дублетох або триплетох. Од пожиточох хтори виволує одредзени правописні обаваня з тей нагоди спомніме і: *англійски/английски, гранит/граніт, мозаїк/мозаїк, космонаут/космонавт, шпюн/шпион, анегдота/анекдота, грам/грам, гуліган/хуліган, каузални/кавални, наивни/наївни, пиджама/пизжама, Русия/Росия* і велі др. Дзепоедні з наведзених парох формовані з директним контактом руского і дотичного странского языка, а дзепоедні з індиректним контактом, при чим часто обачуєме і уплів постредуючого языка. З оглядом же найчастіше не уноша виразніші розлики у значеню (гоч і вони обачліви напр. у *доктор* і *доктор*, *кор* і *хор*), мож повесці, же дублети при ніх редундантні, т. є. не необходні.

За потреби нового правописа руского языка, чийо ше публіковане обчекує шлідуючого 2016. року (з нагоди 45-річчя обявйованя першого), автор тих шорикох будзе ше начално тримаці шлідуючих двох напрямкох: 1. кед одредзена форма жива, обща і уклонена до рускей системи, требала би маці і нормативну вредносці; 2. кед существує варіанти-репліки странских словох, зоз і без свідомосці о оригіналу при хасновательові (цо ше, розумі ше, не шме одношиці на нормователя), норма репліки би ше требала унапрямоваці гу оригінальної форми.

Свідомо комплексносці проблема, лінгвіста-нормователь, а вон би требал буці тот хтори вежне до огляду шицкі релевантні фактори і “пресудзи”, муши водзіці увагу і о часу/часох приходзєня дотичней лексеми, о драги/драгох ей приходзєня, о ей сфері хаснованя дакеди і нешка, як і о ей фреквенціі. Ілюструєме уплів тих факторох зоз даскеліма прикладами. Кед адаптація утвердзєла форму *гайзібан* за немецке слово *Eisenbahn*, вєц нет причини же би медзі тоту форму і норму не бул положєні знак еднакосці. Тиж так, мож шлебноді виключіці форму *ковбой* прето же форма *каубой* і общє прилапєна (правда пре уплів сербского языка) і блішша є вигваряню англійского слова *cowboy*. І дублети англійских словох *baseball* і *hooligan* би пре вше вежше упознаванє зоз оригінальними словами і пошлідковє хаснованє требали буці “розришєні” як *бейзбол* і *гуліган* на рахунок *безбол* і *хуліган* (і попри тим же тоті други формовані под уплівом языка стредку). Адаптація медзінародних дифтонгох як напр. *ai* і *ei* би не шмєла буці по кажду цену уніфікована з оглядом на то же слова у хторих су приходзєли не у исти час і не адаптовані су у истим кругу хасновательох; так би остали *авто*, *павза*, *євхаристія* і *Європа*, а не мєняли ше *траума*, *космонаут*, *реума* і *єурека*.

Цо ше дотика приступа гу першим двом групам проблемох, нормователь ше углавним унапрямаці на зводзєне дублетох на необходні мінімум. То ше насампредз одношиці на случаї кед фігурує три або штири варіанти. Наприклад, нет потреби і за шлідуюці, і за шлідуюці, і за слідуюці, і за слідуюці, кед маюці у оглядзє висше повєдзєне, досці шлідуюці і, євентуално у духовней сфері слідуюці. Тиж так, не потреби ані і за *Италиянка*, і за *Талиянка*, і за *Италийка* (цо Микола М. Ко-

чиш предклада у *Словніку*), кед досці *Италиянка* і, євентуално у бєшєдней сфері *Талиянка*.

Док ше при адаптованю нових странских словох нормователь унапрямає баржєй гу фонетскому принципу, у, условно наволанім, “зраженю” морфологічного і фонетского принципу при жридлових руских словох вон благоприхильнєйши гу морфологічному принципу, окреме при нормованю места контакта основи і суфікса / закончєня (напр. *беззаконни*, *созвизд`є*, *церкв. отче*; *гагски*, *єтнологічни*, *трєнєраці*).

При писаню зложєних присловнікох зоз применівніком, кед зложєне слово постава єдна акцентована цалосці, направєні крочай гу писаню ведно (або голєм охабєні дублети з чим допущєне і писанє ведно і окреме, з преферованюм писаня ведно). Значна увага пошвєдєна і писаню зоз смужку (окреме у странских зложєних словох кед слово ма два акцєнти і одредзєну павзу медзі компонентами), як і нормованю хаснованя фонтох і інтерпункціі (італика / курзива за наслєви ділох а знакі наводнікох за назви статїох, означованє цитата у цитату і др.)

За Фейсу дилєми коло хаснованя астериска над такв. коцурским бєшєдним варіантами, под условієм же их потвєрдзєє карпатскі ареал, нет. Астериск, односно надрильованє чувствє неправилносці з нім не будзє присутнє. То ше тиж так одношиці і на тиж такв. керєстурскє *до Дюру*. А було би аж і нєлогічне тєраз у хвильки кед мамє можлівосці (на Конгрєсу русинского языка і ширше) черпаці і модифіковаці дзепоедні правописні рішення на жридлу, єдному *єщи* “пришиваці” етикєту нєграматичносці. У складу з тим дублети типа *котри* / *хтори*, *єщи* / *ище*, *жовти* / *жолти*, *стрєдні* / *штєдні* не буду утаргнуті.

У вязи зоз “офарбєносці” *Правописа руского языка*, хтори не лєм же ма червєні раміки, алє є богато ілюстровані зоз прикладами хтори характеризую комунистичні перїод. У складу з ідеологію того часу *Правопис* не заступєл ані поняца хтори ше дотикаю вирскєй сфері. Мож повесці же *Правописні словнік руского языка* хтори би мал буці публіковані концом шлідуючого року, або, євентуално, початком 2017, висцєра комінтерновску і убудує християнску димєнзію. У складу з тим, ані раміки не буду вєцєй червєней фарби. З оглядом же до *Правописного словніку* буду уключєні і терміни зоз екологічней сфері, раміки буду жєлєней фарби.

По анализованю даскеліх числох християнского часопису *Дзвони*, як і *Церковного литургійно-литургичного лексикону* о. др Романа Миза *Лексикона*, мож повесці же рішення хтори понукаю рижні авторє, гоч медзі німа углавним свящєніки, барз нєусоглашєні. Нєусоглашєносці і нєдошлідносці находзіме і кед слово о єдному авторові, часто аж і у рамікох истого текстє. Так напр. у *Лексикону* винїмно ілюстративнє же грєчєскі модел *euangelion* ма аж 8 репліки. То шлідуюці варіантні форми: *євангєлія*, *євангєлія*, *євангєлія*, *Євангєлія*, *Євангєлія*, *Євангєлія*, *Євангєліє*, *євінгєлія*. Гу начишлєним мож додаці єщи два варіанти і то кед ше перші два начишлєні форми пишу зоз вєльку букву у стрєдку вирєчєня – *Євангєлія* і *Євангєлія*, цо число варіантних формох звєкшє на 10. У каждим случаю, і 8 варіаціі 1 форми без семантичних ниянсох, наисцє прєвєльє. Писанє малєй і вєлькєй букви, генєрално патраці, барз рижнєроднє. Наприклад: *папа* і *Папа*, *Други ватиканскі собор* / *Други Ватиканскі собор*, *Вєлька ноц* / *Вєлька ноц*, *Стари завіт* / *Стари Завіт*, *Православна Церква* / *Православна церква*, *Служба Божє* / *служба Божє*, *Світла собота* / *світла собота*, *Правилник* / *правилник*, *Божєствєна литургия* / *Божєствєна Литургия*, *Юліянскі калєндар* / *юліянскі калєндар*, *кирбай* / *Кирбай*, *Австро-Угорска* / *Австро-угорска* ... Автор і лектор хтори ше опрєдєлєли за наслєв *Церковни литургійно-литургичні лексикон* у хторим прикметніки вивєдзєні зоз мєновнікох *литургия* і *литургика* (з оглядом же у прикметнікох консонант *г* а не *г*) збуною хасновательох *Лексикона* кед ше напр. стрєтаю зоз шлідуюцима двома і то сущєдними одредніцами: *Литургійна драма* і *Литургійна*

музика. Вельо єст приклади за два або аж и за три вариянти, при чим єдна скоро по правилу непотребна. Наприклад: *бдиніе / бдиніє, повечеріє / повечере, Посланє / Посланиє, тиждні / тижні, мисионар / мисионер, игуман / игумен, правилник / правилнік, требник / требнік, жертвенік / жертвовнік, святилище / святилище, полунощница / полунощница / полунощница, мисяцослов / мешацослов, гимн / гимна, копия / копіє, небесни / небесни, хагиография / агиография, халдейски / галдейски, пресвитериум / презбитерий, Пийо / Пий, Исус / Исус, преславльовац / преславльовац, коронувац / короновац / коруновац, кресцильница / хрестильница, благодать / благодат, Октоїх / Октоїх, епитрахиль / епитрахиль, свитли / швитли / светли, престола / престолна (зависа), чесни / честни (крест), причасни / причастни, страсти / страсци, Коринтяне / Коринтияне, арапски / арабски, грузийски / грузийски, фарисей / фаризей, балдахин / балдахим, серафин / серафим, Грегорий / Григорий, Андрей / Андрий, Георгий / Гиоргий, Косма / Козма, Арон / Аарон, характеристика / характеристика, витраж / витрай, на приклад / наприклад ...* Неусоглашени и назви церковних шветох. При начишльованю Вельких шветох обачуєме, з єдного боку, векшину на суфикс *-ніє* (*Обризание, Богоявление, Стритение, Благовищение, Преображение Господне, Успение Пресвятой Богородици, Воздвижение чесного хреста, Воведение, Сошествие Святого Духа*), але, з другого боку, и порусначени вариянти на суфикс *-не* (*Воскресене и Вознесене Иисуса Христа*) и *Непорочне зачаце Ани*. У ЦЛЛЛ ше, медзитим, зявюю и *Воскресение, и Вознесение, и Зачатие*. Нет потреби, условно поведзене, «шейтац» зоз стандарту церковнославянського до стандарту сучасного руского языка. Непотребни ані три вариянти: *Обризане, Обрезане и Обризание*, кед друга и треца цалком досц. Пообщено патрене, адаповане церковнославянских елементох у сучасних публикацийох духовного характера мож охарактеризовац, кед не як рашомонске и гатичне, а воно як максимално неусоглашене. Главну причину тому видзиме у полвиковеї роздзеленосци лингвистох и теологох. Превозисц тоту подзеленосц и понукнуц конструктивни и усоглашени терминологийни ришення у адаптованю церковнославянских елементох мож лем зоз сотрудованом фавовцох-лингвистох и фавовцох-теологох. Перше, ніхто з лингвистох не дума церковнославянски понятия, термини и вирази, заменьовац зоз «даякими народними виразами», гоч ніч не завадза же би ше вони у текстох за мирянох, там дзе то можливе, паралелно хасновали – зоз коректно присподобенима и усоглашенима виразами. Значне же би ше при тим вичитовали нормативни узуси стандартного руского языка, а не же би ше термини теологийней сфери препущовали стихий и индивидуалному чувству каждого поєдинечного автора. Ситуация подобна як при адаптації найновшого лексичного фонда у руским языку – англїзмох. И у тим случаю лаики / непрофесионалци преферую власни идиолекти. И у тим случаю до тирвацога ришення мож дойсц лем з помоцу професионалцох, а пресудни унапрямователь при нормованю треба же би бул модел дотичней реплики. Док то при англїзмох – англїйски модел, при церковнославянїзмох, односно при грекокатолїцкеї теологийней терминологий – найчастейше гречески модел, але и карпатска редакция церковнославянського языка.

Мож видзелїц и даскельо случаї хтори остали недошлїдно и невидначено ришени и у капиталним *Руско-сербским словнїку* (2010). Усоглашоване третираня тих случаїох тиж допринесе унапрядзованю норми руского языка.

Перши случай ше одноши на недошлїдне и невидначене третиранє дієсловох на суфикс *-ира-* (о хторим автор тих шорикох писал на даскельо заводи и при тим виводзел релевантни заключения и давал одредзени препорученя; напр. Фейса, 2000). Так, наприклад, на 29. боку РСС не находзиме дієслова *абдицирац* и *аболїрац*, гоч ше їх штучно редуковани форми (*абдиковац* и *аболовац*) находза на 1. боку *Сербско-русского словнїка*, ведно зоз преширена зоз суфиксом *-ов-* (*аболїровац*). У РСС ше напр. на 40. боку находзи лем форма *атеровац*,

а у СРС на 18. боку, попри тей, допущени и найфреквентнейша форма *атерирац* и форма *атерировац*, хтору ридко хто з Руснацох хаснує. До обидвох словнїкох уключена лем форма *аранжовац*, а без *аранжирац* (хтора, без сумнїву, фреквентнейша) и *аранжировац* (хтора би по аналогий зоз *атерировац* мала буц существуюца). З другого боку, до РСС уключена лем форма *анимировац*, а форми *анимирац* и, евентуално, *анимовац* занягани. Тиж так, у обидвох словнїкох заступена лем форма *вегетировац*, а форми *вегетирац* и *вегетовац* игноровани. У обидвох словнїкох заступени и *армирац* и *армировац*, а без *армовац*. Кед же можебуц *армовац* «нефино звучи» и чудне, не видзиме прецо праве *аболовац* (попри *аболїровац*, а без *аболїрац*) и лем *абдиковац* «найприємнейши за уха» норми. Автор тих шорикох ше заклада же би ше першенство давало найфреквентнейшим формом, то єст формом зоз *-ира-* и, евентуално, формом без *-ира-*, а у бешеди нежажити, пуристично надславянїзовани форми зоз *-ирова-* же би були *третиранї* (и попри тим же на 765. боку лем тей форми нет, док *третировац* и *третовац* єст; треба, медзитим, додац и же СРР на 755. боку допущує и *третирац*) по заступеносци а не по «милосвучносци». Праве так як у РСС на 58. боку заступени *бламирац ше* и *блмовац ше*, при чим *блмировац ше* не уключене. Так у РСС на 37. боку и *аплаудирац* и *апладовац*, без *аплаудировац*. Интересантне же у РСС дакеди форма на *-ира-* и осамена, як напр. *блокирац* (б. 59), *секирац (ше)* (704) и *тренирац* (764).

Други случай ше одноши на фреквентне и недошлїдне приписоване одредзених прикметнїцких законченьох. Препорука же би ше унапрямовало на хасноване законченьа *-ични*, кед меновнїчки модел ма закончене *-ика* (*методика > методични; математика > математични; логика > логични*), а не кед го не ма (так, наприклад, не *аналогични*, кед нет модела *аналогика*, але *аналогийни*, кед существує модел *аналогия*). Прето ше напр. зявює и питанє: Хтори звичайни бешеднїк руского языка похаснує *анегдотични* (РСС, 36), кед не зажила *анегдотика*? Гу тому: Хто хаснує форму *аристократични* (РСС, 38), кед у руским языку не зажила *аристократика*? Зажила, медзитим, *аристократия*, та, би не требало вихабяц прикметнїк *аристократийни*. Евентуално, ані *аристократийови*. Тиж так, не требало би преферовац форму *демократични* (РСС, 186), кед не зажила *демократика*. Зажила, медзитим, *демократия* (голем ше наздаваме), та од того меновнїка виводлїви и прикметнїк *демократийни*; од меновнїка *демократ(а)* виводзи ше прикметнїк *демократски*. Здобува ше, при тим, упечаток же *аристократични* и *демократични* баржей указую на одредзене присуство датей прикмети (аристократичносци и демократичносци) и то не у подполним и жаданим количестве; *аристократски* и *демократски* указую на присуство датих прикметох у оптималним и задовольюющим количестве. Прето, тримаєме, же би, попри *аритмични* (пре *ритмика*), требало унесц и *аритмийни* (пре *аритмия*) (РСС, 38).

Треци случай ше дотика писаня одредзених знакох интерпункций. Насампредз то писанє - (смужки), – (смуги, длугей смужки), ~ (тилди), ... (трох точкох) и / (косей смужки).

а) Смужку треба писац у зложених словах кед сегменти на истим уровню (*англо-саксонски, сербско-горватски, англо-америцки, австро-угорски*), а у РСС на 36. боку прикметнїк *англасаксонски* написани ведно, без смужки медзи конституентами, гоч слово настало по двох племенах Англох и Сасох (односно Саксонцох).

б) Смужку би требало писац у зложених словах кед перши сегмент неприменлїви, окреме кед може буц и самостойни, и кед ше стретаєме з двома наглашками (примарну и секундарну); кед акцент єдинствени, на предостатнїм складу, а сегменти зложеного слова часто ані не єгзистую самостойно и, кед су ещи при тим зляти або редуковани до новей чалосци, часто и на чкду своєй основней форми – вєц смужка начално непотребна. Находзиме, напр. *вешкорна* (РСС, 82), а тримаєме

же би тот меновнік треба глашиц *веш-корпа*.

У складу з висше поведзеним тримама же не треба писац *баскет-бол* зоз смужку (РСС, 47), але *баскет-бол*. То не случай ані зоз *безболлом* / *бейзболлом* (РСС, 48), а ані зоз *софтболлом* и *пейнтболлом*, хторих РСС не инкорпоровал. У случаю вейцвариянтности, як напр. при слову *бе(й)збол*, як глаши одредніца на 51. боку РСС-а, ми вше прихильнейши транслитеровац англійски слова у складу зоз фонетским еквивалентами, хтори зме свойчасово представели у *Руским слове* (значи: *бейзбол*). Тримама, далей, и же ест простору за усоглашоване и формоване ясного правила при, з єдного боку, *автокломфер*, *автомеханічар*, *автодрага* и, з другого боку, *авто-превознік*, *авто-камп*, *авто-карта* (РСС, 30).

в) Виедначено писац смужку при розкладаню словох на склади у случаю кед ше преноша частки єдного слова до нового шорика (по нарастаюцей дзвонкосци, т. є. зоз водзеньом рахунка же склад почина зоз найменей дзвонким консонантом, и з водзеньом рахунка о граніци морфемох). Окреме не у шоре дзеліц *дз* до двох шорикох. Тиж так, и числа писац ведно, або зоз точку, кед слово о комбинованю зоз трома нулами (000) же би исти не одходзели сами до нового шоріку.

г) Смужку, а не смугу требало би писац у значеню „до“ при наводзеню числох; напр.: 1-2, 1-3, 1837-1937 (евентуално при фиксираному датуму: 1837-1937). Медзи смужку и числами не треба розмакнуце (то би, медзитим, могло кед опрез числа написани применювнїк *од*, та би вец смужка мала функцию замєнователя применювнїка *до*).

г) Медзи ~ (тилду) и ... (трома точками) треба охабця розмакнуце, прето же тилда у сущности вше меня одредзену одредніцу у словніку, а три точки меняю єдно слово, синтагму, клаузу и виречєне або аж и виречєня. Кед тилду у одредніци шлїдзи точка, запіята, точка запіята, або два точки медзи німа не треба охабця розмакнуце.

Три точки, по логіки стварох, не требало би приліпїовац гу остатньому слову бо не слово о трійністим точкованю, але о єдней чалосци хтора не пренєшена; преферуєме, спрам того: *але ...*, а не *але...*

д) / (Косу смужку) мож приписовац без розмакнуца кед слово о поєдинечних словох и числох опрез и после ней. Кед слово о ґрупи словох и ґрупи числох опрез и после косей смужки, розмакнуца треба правиц. Значи за *Дзуря* не *23. 04/03. 05.* бо випадне же алтернираю штварти мешац и треци дзєнь мая, а не комплетни датуми юліянського и григоріянського калєндара, але *23. 04. / 03. 05.* Тиж так, и кед алтернуо повратни дієслова косу смужку би не притульовац гу повратному словку *ше* (прето *червенєєм ше / червенім ше*, а не *червенєєм ше/ червенім ше*).

штварти случай ше одноши на писанє велькей букви у словох вирского характера (напр. *Бог* / *бог*, *Божи* / *божи*) и поныхох зоз особним меновніком (напр. *Агілова пета* / *агілова пета*, *Брайова азбука* / *брайова азбука*).

а) Ми на становіску же меновнік *Бог*, кед бешеднік ма на розуме християнского бога, хторого твори тройство оца, сина и духа, треба у руским язїку писац з вельку букву. Так у виразу *Захрань ме, боже, од велького пенєжу* вокативна би форма *Боже* мала буц написана з вельку букву. Тиж и *Боже Исусе Христе* и *Боже Саваоте* (гоч сербски еквиваленти, у жридлу зоз хторого су превжати у РСС на 60. боку, пре „червени“ час у хторим су зазначени, не записани з велькими буквами). И Никола М. Кочиш (пре исти часи у хторих настал *Правопис руского язика*, на цо недвосмыслово указує и червена фарба рамикох) мал таки приступ гу писаню велькей букви. Накратко, приступ гу християнской терминології би у рамикох одредніци *Бог/бог* требало ревидовац.

б) Тримама же и писанє синтагмох *Адамово яблчко* (РСС, 31) *Ахілова пета* (зоз вельку букву *А*) (РСС, 41) и *Брайова азбука* (з малу букву *б*) (РСС, 65) поволюу на усоглашоване третмана, односно

на прецизованє правила, бо, ані єден з двох словнікох не овитиє на питанє чи *Дамоклов меч* чи *дамоклов меч*. РСС не одвитиє ані на сучасну дилему чи *Фейсбук*, чи *фейсбук*?

Пияти случай ше одноши на техніку приписованя законченых гу пременлівим файтом словох. У прикладох *Ариєц*, *-йца* и *Белґиєц*, *-йца*. Тримама же би гу форми законченых приключовац и остатню фонему / букву основи, напр: *Ариєц*, *-ийца*; *Белґиєц*, *-ийца*. Таки поступок Фейса дошлїдно запровадує у *Правописним словніку руского язика*.

Шести случай ше дотика неоснованого уписованя мєгкого знака (ь). Нет потреби мєгки знак у номинативе єднини меновнікох писац, гоч вон у номинативе множини и присутни опрез законченя -є. То окреме часте при назвох за жителя / жительку / жителях местох, крайох, державох и под. За жителя Галиції РСС, наприклад, обезпечує обидва вариянти – и *Галичан* и *Галичань*. Понеже ше у одредніци *Галичань* зоз скрацєньом *оп*. (опать, опатри) упутує на *Галичан*, без заключиц же вон у сущности дава першєство форми без мєгкого знака (т. є. *Галичан*) (РСС, 145). И при *Бачвань* оп. *Бачван* (РСС, 47). Медзитим, у истей одредніци ровнопранно и *Банатян* и *Банатянь* (РСС, 45), и *Београдян* и *Београдянь* (РСС, 51). Индзей находзимє лєм форму *валалчань* (а *валалчанка*; РСС, 31), *Бачинчань* (РСС, 47), *Вєпровчань* (РСС, 80) без упутїованя на евентуални вариянти *валалчан*, *Бачинчан*, *Вєпровчан*. У вязи з тим збунює и третман меновнікох за жительки местох, крайох, державох и под. Находзимє напр. лєм форму *варощань* (без вариянти *варощан*), док жителька вароша не *варощанька*, але лєм *варощанка* (РСС, 77). Док меновнік хлопского роду, видзели зме, може мац и мєгки знак и буц без нього, меновнік женского роду не привилєговани у тим смислу; вон ше може зявиц лєм без мєгкого знаку и глаши *Галичанка* (РСС, 145). У таким приступе гу формом номинатива єднини женского рода видзимє лєм додатни аргумент же мєгки знак вообщє непотребни ані у номинативе єднини хлопского роду. Прето го ми третираме у *Правописним словніку руского язика* так як и Никола М. Кочиш у *Правопису руского язика* (напр. *Италиян*, *Новосадян*, *Римян*). З одклоньованьом теї свойофайтовой контрадикторности зоз РСС обкерує ше и евентуална примєна логіки дуплованя применєной за хлопски род та ше як форми номинатива єднини женского роду не буду зявїовац и *Бачинчанка* и *Бачинчанька*; и *Банатянка* и *Банатянька*; и *Бачванка* и *Бачванька*; и *Београдянка* и *Београдянька*; та ані *Галичанька*, попри *Галичанки*. Язични факт же змєгчованє у номинативе множини меновнікох хлопского роду виволанє зоз вокалом преднього шора *є*, та отадз и змєгчованє у *Бачинчанє*, *Бачванє*, *Римянє* и стоткох апелативох того типу, док у номинативе єднини меновнікох хлопского роду (ані у номинативе єднини женского роду) того условїє не витворєне, та, отадз, нет условия ані за зявїованє мєгкого знака. Подобно тому, РСС мєгки знак третїра збунююцю и теди кед го не пише там дзе би го требало, як напр. у дієсловє *аминьовац*, з оглядом на то же одвитуюца одредніца у нїм глаши *аминь* (РСС, 35), а не *амин*. У вязи с тим интересантне и же ше у истей одредніци находза ше и *благодат* и *благодать* (РСС, 57), а прикетнік на истим боку глаши лєм *благодатни*; ані синтагма *благодатна Дїва Мати* не одкрива шлїди змєгчованя.

Кед слово о дальшим нормованю автор тих шорикох оптимиста. Оддзелєне за русинистику Филозофского факултєта ма квалитєтних и перспективних студєнтох. Штвєро з нїх активно уключєни до виробку *Правописного словніка руского язика*, и, ведно зоз профєсором Фейсом, представяю ядро фахового тима за виробок и *Правописа руского язика*. Од нїх мож обчековац же буду и колеґовє и нашлїдніки профєсора Фейси. И не лєм од нїх. Вєкшина потєрашнїх студєнтох Оддзелєня за русинистику указує вєкши афинитєт гу рускому язїку як гу рускей литератури, цо резултат консистєнтней, систематичней и одвичательней работи линґвистичней часци Оддзелєня за русинистику, а цо ше манифєстує и у вибору мастерских и докторских тємох. Прейґ обдуманєй и квалитєтней мєнтор-

скей роботи мож обчековац же русинистика дойдзе и по Фonetику и фонологию руского языка, и по сучасну Синтакси, и по Синтаксу зложеного виреченя, и по социолингвистични и психолингвистични вигледованя, и по системске поровноване славянских и до контрастираня неславянских языкох ... як, розуми ше, и до реализованя тих проєктох, за хтори тримаме же би мушели мац место у стратегії розвою руского языка за наиходзаци период.

Краткорочно, приоритет би требали мац *Словнік руского народного языка* проф. др Юлиана Рамача и *Правописни словнік руского языка и Правопис руского языка* проф. др Михайла Фейси. Длугорочно, гу приоритетним проєктом, треба приключиц и *Словнік компьютерскей терминології и Английско-руски / Руско-английски словнік*.

ЛИТЕРАТУРА

ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (1973) : "Г. Костельник и його `Грамматика бачванско-рускей бешеди". *Шветлосц*. Нови Сад: Руске слово, 67-76.

КОСТЕЛЬНИК, Г. (1975) : *Проза*. Нови Сад: Руске слово.

КОЧИШ, М. М. (1971) : *Правопис руского языка*. Нови Сад: Покраїнски завод за издаванє учебнікох.

КОЧИШ, М. М. (1972) : *Приручни терминологийни словнік сербскогватско-руско-українски*. Нови Сад: Руске слово.

КОЧИШ, М. М. (1977) : *Грамматика руского языка: Фонетика*

– *морфология – лексика I*. Нови Сад: Покраїнски завод за издаванє учебнікох.

MAGOCSI, P. R. ed. (2004) : *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej.

РАМАЧ, Ю. – ФЕЙСА, М. – МЕДЕШИ, Г. (1995, 1997) : *Српско-русински речник / Сербско-руски словнік*, I-II. Београд – Нови Сад: Завод за учебніки и наставни средства – Универзитет у Новом Садзе, Филозофски факултет, Катедра за руски язык и литературу – Дружтво за руски язык и литературу.

РАМАЧ, Ю. (2002) : *Грамматика руского языка*. Београд: Завод за удбенике и наставна средства.

РАМАЧ, Ю. – ТИМКО-ДИТКО, О. – МЕДЕШИ, Г. – ФЕЙСА, М. (2010) : *Руско-сербски словнік / Русинско-српски речник*, Нови Сад: Универзитет у Новом Садзе, Филозофски факултет, Катедра за руски язык и литературу и Завод за культуру войводянских Руснацох.

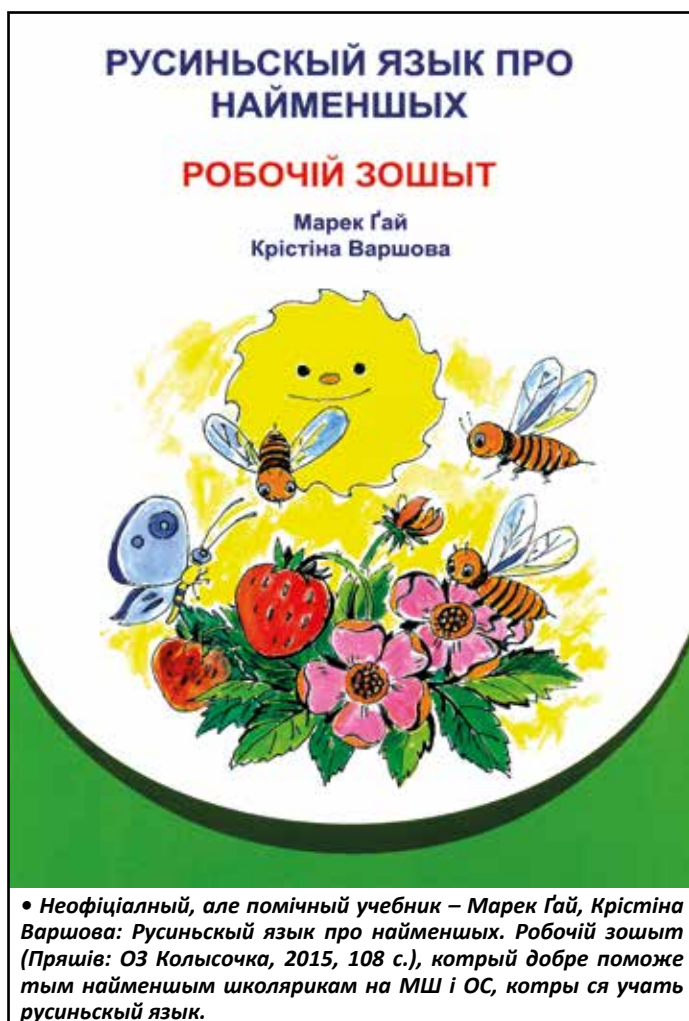
ФЕЙСА, М. (2000) : "Дієслова на суфикс -ира и одредзоване видових одношеньох у руским языку". *Studia Ruthenica*, 7. Дружтво за руски язык и литературу, 20-24.

ФЕЙСА, М. – МЕДЕШИ, Г. (2007) : "Правописни проблеми руского языка у Войводини". У: *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav regionálnych a národnostných štúdií.

(Публіковане в оригіналі – войводинській верзії русиньского языка.)

Др. Іван БАНДУРІЧ, Бардеєв, Словакія

Русиньське школство на Словакії в роках 1945 – 1965

Много ся тайло і нараз вшытко было українське

В 2010 р. СНМ – Музей русиньской културы в Пряшові выдав публикацію *Русиньське школство, култура і освіта на Словенську в роках 1919 – 1950*, де Г. Бескид і Г. Секели пишуть о русиньскім школстві даного часу. Но проблематиці українського школства в русиньскім регіоні было дотепер присвячено мало увагы і о многім ся не писало. По другій світовій войні (18. 6. 1945) був зряджений реферат про розвиток українських (руських) школ при Повірительстві школства і освіти в Братіславі. Експозітура зачала свою роботу в Кошціях (ведучім був **І. Пещак**), но за короткий час была переложена до Братіславы, де був ведучім реферату **В. Капішовський**, котрый рядив школьску політику выходной Словакії в русиньских селах по 1945 р. Але не в інтересі утриманя ідентичности Русинів, але проукраїнського впливу. Їго головными представителями были членове Української народной рады Пряшівщини (УНРП) а по взнику КСУТу (Культурний союз українських трудящих) і єго представителі. УНРП выникла 3-го марца 1945 р., котра своїм Меморандом накреслила основны потреби рішіня проблемів русиньских сел. Од свого взнику становила не русиньску, але проукраїнську орьєнтацію і так Русины нараз были Українці і вшытко, што ся їх дотуляло было УКРАЇНСЬКЕ. **Петер Бабей**, функціонер УНРП, ся в писмі до центра КПС высловив, же УНРП зачала своє діятельство ілегално уж в роках 1943 – 1944. На засіданю 19-го марца 1944 р. было прияте узнесія вытворити центральный орган ілегалных робітників Пряшівщини під назвов КРАСНО (Карпатский автономний союз національного освобождения). 7-го августа 1944 р., в ординації лікаря **Діоніза Ройкови́ча**, одбыла ся далша порада, де были представителі многых політичных партій і непартійны.

Ту був каждый повірений, жебы ся до проти-фашістичного боя залучило штонайвеце людей „української“ народности.

За першой ЧСР были в русиньскых селах штатом зряджены церковны школы із словацькым языком навчання. В 1934 р. было 90 народных школ, за Словенского штату школярї ся учили в языку містного русиньского жительствова. В Пряшові была церковна гімназія і учительска академія. За Словенского штату было зліквідованих 100 руських школ. По ослободжію была скоро на каждім валаді заложена основна школа з навчалным руськым языком. Школы ся зачали успішно розвивати, хоць были многи матеріалны і персоналны проблемы. В 1945 р. было на выходній Словакії в русиньскых селах 1 матерьска школа, 165 основных школ, една учительска академія, една гімназія. В новембрі 1947 р. были 2 матерьскы школы, 272 народных, 25 міщаньскых і 5 школ 3-го ступня. Реферат про розвиток школства на русиньскых селах ся называв Реферат про українське школство при Повірительстві школства і освіти, но выука ся вела в руськым языку. Тот реферат рядив школьску політику в рамках організачной і господарьской штрктуры і так впливав на навчання русиньской молодежи.

Стежков твердой української лінії

Українськы інспектораты были зряджены в окреслах Сабінів, Міджілабірці, Стропків, котры забезпечовали розвиток школства. Барз негатиwну роль мала свойволні вытворена політична 10-членна група „найусвідомілішых“ ведучіх політїків із сполоченьскых організацій з рядів робітницько-рольницького походжія, посилены председом КВ ЧСМ п. Табалём. У тій групі, окрем інших, были М. Питель, Ш. Питель, Шванцігер, Куречко, Мінчїч і далшы, котры повіли, кідь Словаки мають буржуазных націоналістів, і мы Українці маме українських буржуазных націоналістів, а так за головных представителів становили Петра Бабея, Василя Капішовского і інших, котры зачали твердо просаджовати українську лінію. Свої заміры хотіли мати і законно підтверждены штатными органами. Интересне на тот час было, же Вілям Шірокі ся на адресу українїзації высловив так: „*О тім, хто кым мать быти, вирішує сам чоловік, кідь хоче быти Русином, буде ним, а як хоче быти Українцем, так ним буде. Насилство в проблематїці народной орьєнтації не підпорую*“. Тоты слова зазвучали на сполочнім засіданю партійных органів в 1952 р. В справі КВ КПС предложений ЦВ КПС о ситуації розвитку українського школства ся у 1952 р. конштатовало, же по ослободжію неприятельскы засяговали буржуазны націоналісты веджены Новомескым і Оттом, але і українськыма з бывшой Демократичной партії (Завацькый, Бобак), Клема на КНВ в Пряшові, школьскы інспекторы Гамаш у Вранові, Гаек в Бардеєві, Лукаш в Собранцях. Тоты, поважованы за неприятелів (подля справы) шырили міджі Словаками і Українцями народны непокої і страшыли людей вывезінём на Сїбір. Окалі, бывший повіритель внутрішніх діл у Будапешті 31-го юла 1946 р. выголосив, же ся рокує о выселїю українського жительствова з виходу Словакії до Советьского союзу. Різны застрашующі методы запричинили, же в 1950 р. при зрахованю людей ся многи записали словенської народности. Повіритель школства Л. Новомескый не мав інтерес о розвиток наростающого руського школства і робив натиск на Ш. Бунганіча о переселїю Державной руськой гімназії з Гуменного до гіршых просторів. Головна причина была якась блудна ілузія, же гімназія огрожує словацькы інтересы. Такой погляд був презентований і на засіданю Президії ЦВ КПС 9. 12. 1948.

• Помічна про малых школярів, котры ся учать русиньскый язык і приправують ся під веджінем своїх учительк на декламацию русиньскых стишків є книжочка Гелены Гїцовой-Міцовчінової Школярик (Пряшів: ОЗ Кольсочка, 2015, 32 с.) Авторка за послідні роки выдала дакілько зборничків стишків по русиньскы діточкы.

Цїлена проба ліквідації школ на русиньскых селах

Ліквідаціов школ на русиньскых селах ся заподївав Новомеского таємник Отта, котрый собі давав предкладати тыжденны справы од окресных школьскых інспекторів. В 1949 р. Повірительство школства і освіти нарядило тзв. комісіоналны записы в русиньскых селах, головно в окреслах Собранці, Гуменне, Стара Любовня, Стропків, Бардеєв, Гїралтївці, в котрых ся подарило в 48 селах перевести школы з навчалным руськым языком на школы з навчалным словацькым языком. На основі комісіоналных записів ся мало зліквідовати 9 середніх і 75 народных школ, но на приказ В. Шірокого ся тот замір не подарило зреалізовати. По 1945 р. представителі УНРП припомянули, же старостлиwсть о Українців на Словакії заоставать за економічным і сполоченьскым розвитком далшых частей на Словакії. ЦВ КПС приступив до рішїня тзв. українського вопросу і повірив двох функціонарів з наших рядів розробити план єго рішїня. Авторами были Рогаль-Ільків, генералный секретарь УНРП а другый план приправив Ш. Бунганіч, директор Державной руськой гімназії в Гуменнім. В першім плані ся Рогаль-Ільків заподївав школьсков проблематїков, преферуючі пожадавкы членів УНРП завести повинне навчання українського языка і жадав державны органы тот вопрос рішїты приятём законів. За помочи законів пропонував досягнути того, жебы было забезпечене далше ествованя українських школ. План ЦВ КПС був предложений 26-го новембра 1948 р. Другый план розроблений Ш. Бунганічом не акцептовав пропозиції генералного секретаря і пропонував, жебы карпаторуськый народ хосновав руськый

язык або на основі своїх діалектів вытворив властний русинський літературний язык. Поважовав тот почін за недемократичный, жебы нашым людям силили прияти українську назву, язык і культуру. УНРП в школьській і народній орьєнтації мала за ціль досягнути українізацію без участи наших людей, а пропозиція Ш. Бунганіча была проти того, як і векшына наших жытелів. Было в наших селах і таке, же наприклад в Грабскім, Снакові ці Колоніці родічи не хотіли свої діти пустити до школы, де ся мав учіти український язык. Но застанці українізації ся не вдавали. Конференція КПС в 1951 р. на основі пожадавок укаїнізаторів рекомендовала завести в школах український язык. **Зачінаючи днём 1-го септембра 1951 був у вшиткых 1-ых класах народных школ як навчалный язык запроваджений український язык, а потім поступно і до далшых річників і класів на вшиткых ступнях і сортах школ (на школах ся іщі учів і руський язык).** Але ани того рішіня не поважовали за добре, бо вело до такой ситуації, же на єдній годині ся учіло двоязычні, што знижовало освітні можности.

Курзы українського языка про учителів

Учителі, аж на пару вынятків, не знали український язык а многы ани списовный руський і словацький. Так выникла потреба організувати про учителів курз українського языка. В 1950 р. на такім курзі брало участь 36 учителів у Свіднику а 70 учителів у 1951 р. в Пряшові. 2-місячний курз був організуваний в Ружбахх про 33 учителів. Через літні вакації в 1952 р. ся плановав курз українського языка про 300 учителів. Окрім курзів, была при Державній руській гімназії в Гуменні в школьскім році 1952/1953 зряджена єднорічна школа, в котрій брало участь 30 дівчат і 38 хлопців, векшынов абсолвенты міщанських школ. По річнім штудію робили матурітний экзамен, но по двох місяцях перешли до Пряшова. Выбер до річної школы був заміряный на сполягливых людей, будучих учителів і шырritelів українського шкoлства. По матурі при Педагогічній школі в Пряшові были розміщены на окремы школы а помы хотіли здобыти одборну кваліфікацію учителя 1. – 4. річника, мусили по двох роках практикы робити доповнюючі экзамены з педагогікы. Многы з них ся стали одданыма учителями, дакотры продовжовали в штудію на высokій школі і здобыли кваліфікацію про річники 5. – 9. Учителями на школі были Ф. Віцо, А. Латтова-Лещішінова і Й. Білільчак. Партийны органы і функціонарі проукраїнських організацій мали великий інтерес, жебы нове покоління учителів, походжінём з рібітницьких і рольницьких родин, котры матуровали по 1948 р., поступно вымінили старшу генерацію, котру творили емігранты і оптанты із СССР. В тім часі не были вітаны учителі одхованы учительсков академіов грекокатолицькой церькви, бо по ей заказаню не была довіра ани ку учителям выхованых в церьковнім дусі. В школьскім році 1951/1952 было таке персоналне обсаджіня: матерьскы школы 15 кваліфікованых, 55 некваліфікованых, середні школы 21 кваліфікованых, 228 некваліфікованых, гімназії 14 кваліфікованых, 27 некваліфікованых, одборны школы 3 кваліфікованы, 1 некваліфікований. Ведно было 233 учителів кваліфікованых а 474 некваліфікованых (67 %).

Конштатації з матеріалів партійных органів

В справі КВ КПС ся конштатовало, же учительскы кадры будуть в 1952 р. доповнены сполягливыма абсолвентами з ПГ в кількості 34, 30 абсолвентів гімназії, приходом українських учителів із словацьких школ і з інших резортів. Споминали ту і значну кількість несполягливых учителів, овпливненых но-

сителями буржуазного націоналізму і бандеровцями. В краю їх нараховали 115 і в 1950 р. 10 з них было даных до выробы. У 1950 р. в русинських селах учіло 67 учителів. Із школ з навчалным руським языком было в 1950 р. 64 учителів пропуцєных (несполягливых) а з тых было в шк. р. 1951/52 знова приятых 16 учителів. Про запроваджіня выуку українського языка од шк.р. 1952/53 був великий недостаток українських книжок і зато про вшиткы народны школы были основны учебники в руськім языку (недостаток авторів на українскы учебники) а ествуючі друкарні не стигали выдавати про школы українскы учебники. Поміч на доданя учебників очєковали од СССР. КВ КПС конштатовав, же українскы учителі не мають з чого штудувати і учіти ся український язык, бо в книжкупецтві „Советская книга“ ся находять лем руськы книжки. Справа указує і на плану ситуацію школьских будинків і бываня про учителів. Скоро 119 класів по 1945 р. ся находило в невластных просторах. В другій світовій войні было міцно пошкоджєных 215 школьских будинків, зато было выбудовано 52 деревяных павілонів. Справа про презідію ЦВ КПС была предложена презідіов КВ КПС 16-го мая 1952 р. в Пряшові під назвов „Справа о недостатках в роботі міджі українським робочім людом“. Додаток ку справі був спрацованный 21-го юна 1952. Сполочне засіданя презідії ЦВ і КВ КПС ся одбыло 28-го юна 1952 р. і брало до увагы пожадавки представителів УНРП. Рекомендовали доповнити педагогів і зарядити, жебы учителі про українскы школы, котры учать на словацьких школах, были даны назад на українскы школы. Што до персонального обсаджіня українських школ, мали ся сістематічно ліквідувати „неприятельскы элементы“, выдавати українскы учебники, школити учителів в українським языку, зрядити кружки українського языка при окресных і крайских педагогічных зборах, доповнити учительскы і школьскы бібліотеки українсков літературов... Зато, же многым українським учителям не був ясний вопрос української народности і языка, проповновали зорганізувати в Пряшові актів вшиткых українських учителів, на котрім мала быти накрєслена конкретніша лінія будованя українського шкoлства і сістематічне запроваджіня українського языка до школ в шк. р. 1952/1953. Про посилніня учительских кадрів выслати холем 30 українських учителів на 1-2 річны педагогічны інштїтуты до Ужгороду або Києва. З цілём выхованя новых учителів зарядити, жебы Педагогічна факулта в Кошцях была переселена до Пряшова, жадали зрядити катедру українського языка, де мали читати лекції українскы професоры із СССР. Нарядили, жебы часопис про дітей – Пионерская газета, котрый выходив в руськім языку, од 1-го септембра 1952 р. выходив по українскы.

Генерація наших людей за П. П. Гойдіча

При аналізі шкoлства в русинських селах в 1945 – 1960 роках выникли такы основны вопросы: Што мало вплив на розвиток школ з навчанём руського языка по 1945 році, чом зачав силеный і недемократичный процес українізації Русинів по 1945 р. і чом зникли українскы школы по 1960 році. На основі проштудованых матеріалів з рішіня Презідії ЦВ і КВ КПС у Пряшові зачатком 50-ых років мі выходить така одповідь: На Словакії по вынику ЧСР перевладала руська орьєнтація іщі з часів першой етапы народного возроджіня Русинів, котру зачали русинскы будителі А. Духновіч, А. Добрянський, Ю. Ставровський-Попрадov, А. Павловіч і далшы, погляды котрых собі присвоїло і русинське жытельство. Період 30-ых років 20-го ст., заслугов грекокатолицькой церькви, выростала в русинських школах учительска інтелігенція, котра ся заслужыла о розвиток школ і

русинської культури по наших селах. У 1936 – 1937 роках держава поволила зміну выуки із словацького на руський язык в 59 основных школах і на 43 школах поволила запроваджіня руського языка (3 уроки за тыждень). В 1937 році, кідь ся рішало о словацькім уряднім языку і проблематіці народної ідентічности Русинів, дістала ся на перший план і визначна особа той doby – грекокатолицький єпіскоп П. П. Гойдич, котрый выголосив: **„Не ем Рус, не ем Українець, ем Русин, котрый ту хоче жыти і умерти. Мойов намагов є досягнути про свій русинський народ покій, культуру і господарський розвиток...“** Ёго віра, вірність і служба русинському народу перевышыла граніцію обычайного геройства. В 30-ых роках Пряшівска єпархія справовала 259 народных школ, до котрых ходило 19.640 школярів. П. П. Гойдич зробив велику і заслужну роботу про розвиток школства і культури Русинів. Ёго намагу підпорovali і далшы визначны люде русинського роду, як напр. А. Фарініч, Ш. Бунганіч, Ш. Варзалі, Й. Боцко, І. Ваврінчк і іншы. Генерація вихована в тых школах была добров гаранціов про піднесіня духовного і народного усвідомліня Русинів. Тота генерація одушевлено продовжовала в повнію одказу наших народных будителів. Тисячі Русинів з цілого регіону по 1945 р. брало участь на Днях руськой культури на різних місцях выходной Словакії, де на повный голос давали наяво радость з того, же будучі роки принесуть Русинам повноцінний розвиток, як з матеріального, так духовного і народного боку. Таку надію їм гарантовала і слобода по другій світовій войні.

Конець різних назв русинської народности

По 1950 р. з ініціативи УНРП і групи 10 представителів масовополітичных організацій зачав процес глядана „неприятелів“ і симпатизантів українського буржуазного націоналізму і у своїх рядах. Довге перевірєваня, контролі многих функціонерів і їх обвинєваня за недостатки розвою нашого краю довели до того, же были дакількораз зреалізованы сполочны засіданя ЦВ з КВ КПС, котрых выслідком было дорішыти народну орьєнтацію Русинів, котра была і проти волі самых Русинів. Сердце і чутя Русина было другорядне, основна была лінія УНРП, котра змінила вшытко русинське на українське. До важных змін в партійных органах дішло в роках 1952 – 1953 што до народної орьєнтації русинського жытельства. Была і така ситуація, же єден з делегатів на крайській конференції КПС в 1950 р. повів: „Пять років по войні а мы не знаме ці сьме Руси, Українці або Русины“. На засіданю ЦВ і КВ КПС 28-го юна 1952 р. было вирішено скончіти з різними назвами русинської народности. Было прияте узнесіня о будованю українських школ, а запроваджіня українського навчального языка до вшытких школ на русинських селах стало фундаментом про переход на українську народну орьєнтацію Русинів на Словакії. Тото узнесіня окрім функціонерів бывшой УНРП і КСУТ, Русины на Словакії не прияли і поважовали го за недемократічний і діректівный документ реалізованный проти їх волі. Народны інтересы Русинів ся рішыли адміністратівным способом на шкоду розвитку русинської народности, бо Русины з українціов не были згодні. Ку часточному одмяку дішло приятєм уставного закона ЧССР ч. 144/1968, кідь могла знова фунговати грекокатолицька церьков.

Жывы ся дожыли, мертвы з надієв умерли...

ность, котра была узнана і державов. А так ся дакотры іщі жывы Русины дожыли свого давного сна, але многы з тов надієв умерли. А што остало з українціації? Остали лем 3 школы з українським навчальным языком, з тым, же окрем українського языка, остатні предмети ся діти учать по словацькы (Удол, Орябина і Пряшів). ОШ в Удолі і Орябині в шк. р. 1993/1994 із 175 школярів собі лем 28 записало українську народность, што свідчіть о тім, же силена українціація не принесла желанный ефект, хоць з боку проукраїнських функціонерів був міцный політичний натиск і на родічів дітей, жебы свої діти посылали до української школы. Докінця было і таке, же котрый родіч не дав свої діти до української школы, був означений за запроданця і за політично несполягливого чоловіка. З того логічно выпливало, же лем українська школа была добра і покровока. Неспокійность ся тягала аж до 1960 року, кідь на основі скарг многих родічів одосланных на ЦВ КПС, настала зміна. На робочім активі функціонер ЦВ КПС з Пряшівського края на скаргы родічів реаговав так, же о тім, до котрой школы бы мала дітина ходити, мать рішыти родіч. Наслідком того зачінаючі роком 1961 – 1962 приходили стовкы жадостей на ОНВ од містных органів о зміну навчального языка. Поступно доходило до того, же по 1989 много сел пожадало о зрушіня української школы. Треба додати, же в часі переселіня Русинів з ЧСР до СССР, подля договору міджі владами тых держав, 1-го юла 1946 р. допустили ся великой хыбы односно назвы народности. В договорі было становлено, же переселіня ся дотулять людей української народности, а на наших селах жыли лем жытелів русинської народности, і ту требало переродити Русина на Українця. Жытель ЧСР русинської народности при своїм рішіню переселіня не мав в документі написану українську народность, тоту му написали такой по перекрочіню нашой граніці. І тот факт належав до тактічных маневрів українціації нашого жытельства.

Треба повісти, же старостливість о русинську народностну меншыну і розвиток школства і культури по 1945 році была на КВ КПС і КНВ в Пряшові і на політичній організації КСУТ, котрый в повній мірі продовжовав в силеній українціації Русинів на Словакії. А на жаль у тім прямованю продовжує і ёго наслідник Союз Русинів-Українців СР і днесь. Мушу із жалєм конштатовати, же і в сучасности є респектованный документ з першого засіданя УНРП із 1-го марца 1945 р., кідь на пропозицію председа В. Карамана было прияте рішіня, же на Словакії ествують лем Українці. В. Караман рекомєндовав, жебы ся выдуманя народность называла українсько-руська. Тота пропозиція по 1990 році мать подобу в назві Русин-Українець або Українець-Русин. Ани наша теперішня влада не зробила прінціпалный крок в смыслі Уставы СР, ст. 12, але наопак, неествуючу народность і ей активности фінанцує з державного розрахунку. Таким почіном ся vzdала одповідности за нормалный розвиток народної культуры і економічно-сполоченської области. Хочу выразнити, же розвиток старостливости о Русинів на Словакії, што до силеного процесу українціації Русинів, до значной міры овпливили нелем емігранты з України, котры пришли по 1945 р., а в непосліднім ряді і членове Організації українських націоналістів, котра была основана в 1920 р. у Празі і котра мала за влады Т. Г. Масаріка вытворены добры условия на шырїня своїх інтересів в бывшій ЧСР. Ёй організації, як в Празі, так в Подєбрадах за державны фінанції розвивали свою націоналістичну політику. Многы основателі УНРП перед ей выником діяли на Підкарпатській Русі а В. Караман, ей председа, був і в органах Агустіна Волошіна, котрый був єдноденным президентом Карпатської України (15.3.1939). Діятельство УНРП 1951-ым роком заникло, но і наперек тому українціація Русинів у нас продовжує надале, а то дякуючі функціонерам СРУСР.

Вышла перша Граматіка русинського языка по році 1989

Василь ЯБУР
Анна ПЛІШКОВА
Кветослава КОПОРОВА

ГРАМАТИКА РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА

Предкладана научна монографія *Граматіка русинського языка* має за ціль представити опис сучасного русинського літературного языка кінця ХХ. і зачатку ХХІ. стороча.

Таку потребу і задачу викликав головно факт, же русинський літературний язык на Словачії був кодифікований уж (або іщі лем?!), перед двадцятма роками і норми ёго языковых ровин были творены і описованы в окремых публікаціях поступно і по частях.

Жебы міг читатель дістати цілкову представу о функціонуваню языковой системи сучасного русинського літературного языка, жадало ся выбрати з дотеперішніх описів основне ядро, заактуалізувати го і представити наново в єдній публікації. Не суть і не могли то быти пожадавкы кладжены на граматіку академічного характеру, як є: абсенція гіпотетічних рішінь, несперечность рекомендацій, операючих ся на класічны взоры літературной речі, прісна і вычерпна кодифікація норм і т. д. Тото вшытко про нас зістає ідеалом, ід котрому колись пізніше віримо же нашы языкознателі ся хоць лем дакус приближать.

Наша публікація кладе перед собов іншый ціль. Она передусыткым одражать гляданя моделів опису проблематікы окремых языковых ровин, хоць не вшыткых, бо ту хыбять графіка, орфографія і штілістіка, зато не

може служыти як комплексный приручник сучасного языка.

Їй ціль не є лем в тім, жебы дати вычерпный попис в сучасности фунгуючих правил в окремых ровинах, але і в тім, жебы указати языковы явы в системі, дослідно сепаруючі аспекты формы і ёй функції. Авторы ся намагали розгранічіти різны ступні языковой абстракції, то значіть распознавати языковы явы з аспекту основы їх абстрактных схем і їм приналежачих регулярных языковых реалізацій при їх хоснованю, памятаючі на факт, же в самім описі функціональный аспект є підряджений формальному аспекту.

При описі языковых явів авторы глядали подля можности єднозначны характерістікы.

Основов опису є теза, же в языку фунгує формальный апарат, формална будова і ёй значущій (сігніфікантный) бік. В самім описі было треба дотримувати справне взаємне одношіня тых двох аспектів досліджованя языковых явів: формальной організації языковых єдніниць і їх внутрішнёго обсягу. З того выплывають, же як на граматічны категорії, так і на остатні языковы выводы мусило ся позерати як на складну єдність формы і граматічной (шыршеязыковой) семантікы (обсягу). Нашов задачов было штонайглубше порозуміня і описаня той єдності і установлєня ёй споїня з іншыма явами будовы языка.

Задача характерістікы сучасной языковой системи і взаємного впливу різних ёй составных частей собі выжадовала сінхронный прінціп опису. Лемже авторы і при дотримованю сінхронного опису мусили взяти до увагы і далшу тезу, же вшытка сінхронія в языку екзістує лем як условно ограниченый момент розвитку языка, і зато ся треба на ню позерати як на сінхронію дінамічну. То значіть, же при описі сучасного языка треба брати до увагы тыж продуктівность і непродуктівность языковых моделів і явы колысаня і варіатівности в споїню з розумінём языковой нормы як таке конціпованя правил, категорій і форм, котры мож легко репродуковати (ці реконструувати) в колективній практиці носітелів літературного языка в істых условіях функціонально-штіловых ограничєнь або мімо будьякых ограничєнь.

Публікація є написана на основі кодифікованых норм правопису. Явы говоровы, діалектны і застарілы нашли ту часточный одраз лем при вказованю на їх непродуктівность (запертость), главно в розділах словотворїня, акцентології, алтернації і формотворїня.

Таки явы ся уводили лем тогды, кідь ся в них одражають навязаня і одношіня к системі языка.

В предкладаній публікації переважать опис писемной формы языка, але уведжінём капітолы о основных прінціпах орфоєпії ся дістаєме і к живому звучаню языка, што треба розуміти як цінный вклад. Лемже прінціп опису писемного языка як і устной речі на єднакій уровни не міг быти дослідно дотриманий, а то зато, бо устну (звуко-

ву) подобу языка іщі лем чекать работа над ей знормованём. Ёй выужыты по знормованю бы ся дало апліковати у вшыткых языках ро-винах.

Наша публікація пробуе дати одповіді на актуалны вопросы русиньского языка в корешпонденції з нашыма способностями і дотеперішніма знаняма з даной сферы лінгвістыкі. Авторы ся не все притримують тематікы школьскых основ, бо дакотры з уведжених тем там хыбують, або кідь там і суть, то авторы їх актуалізували (фонетіка і фонологія), доповнили (деріватологія) і росшырили (лексікологія). З того выходить, же в даній публікації находиме і гляданы дакотрых новых рішінь ці експериментів. Одповіді на такы проблемы ся глядають в духу старшых традицій із замірянём на їх розвиток. То значить, же авторы на рішаня новонастолених проблемів не вывжывають методы генеративной граматікы, а цалком зрідка хоснують прінціпы штруктурной лінгвістыкі (счасти в сінтаксісі) і семантічного прінціпу опису явів (тыж в сінтаксісі). І тоты два послідні выужыты лем зато, жебы ліпше помогли встановити реално ествуую-

чі одношіня міджі языковыма явами, встановленыма на формалній і функціоналній ровинах.

На сучасній етапі розвитку науки о языку не може быти реалізований опис языковой сістемы нашого языка, котрый бы ся дав назвати єдиным правильным. Выходячі з той конштатації, авторы ся односять к своїм выновкам не як неспорным, єдино правдивым і конечным, але лем як к можным і з їх погляду разумным.

Прията в публікації термінологія не є єднотна і дефінітивна. Она ся буде наісто міняти од єдного выдання к другому, бо до дефінітивности і єднотности ей чекать іщі довга путь.

Публікація ся складать із пятёх частей, каждая з котрых є розділена на капітолы і субкапітолы.

Авторами окремых частей суть:

I. Фонетіка і фонологія – ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

II. Морфологія – доц. ПгДр. Василь Ябур, к. ф. н.

III. Лексікологія – доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.

IV. Деріватологія – доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.

V. Сінтаксіс – доц. ПгДр. Василь Ябур, к. ф. н.

315 років од народжіня о. Михаіла Мануіла Ольшавского

Жывот і служіня

В 1700 році в селі Ольшавіця, окрес Левоча, народив ся Михаіл Мануіл Ольшавский, молодшый брат Сімеона Ольшавского.

Він штудовав філозофію в Кошціях, потім в єзуїтській высшій школі в Трнаві. На кінці свого служіня він був высвячений на світського священника в 1725 році і направлений до Мукачовской єпархії, стає ся єпархіалным вікарём єпіскопів Сімеона Ольшавского (який був ёго старшым братом) і Гавриіла Блажовского.

8. фебруара 1743 р., по смерти свого попередника, був призначений за основного вікарія ягерьского єпіскопа в латиньскім (римокатолицькому) Ягерьскім архієпіскопстві, в скutoчности на основі рішіня Ужгородьской унії офіціанно був у функції єпархы Мукачовской єпархії, яка была підряджена спомянутій латиньській єпархії. За пару місяців був призначений на тоту функцію цісарёвнов Марієв Терезієв, што підтвердив Папа Бенедикт XIV. 5 септембра 1743. Перед высвячінём Михал Ольшавский був приятый до Чіну св. Валилія Великого і здобыв монашке мено Мануіл.

У 1746 році Мануіл Ольшавский на просьбу імператоркы Марії Терезії зробив пастирьску навщіву Трансільванії, яка была в тот час без візантського єпіскопа у спойню з выгнанём Міку-Клейна. В 1761 році він знову вернув ся до Трансільванії, жебы своїм авторітов загамовати окремы порушіня православного монаха Софрона.

У 1756 році був ним высвячений храм у Марії Повчі, будованя якого было зачато ёго попередником. Жебы послужыти притулком, він побудовав монастырь і призначів го василіянським монахам. Він тыж побудовав школы у Мукачові і в Марії Повчі про навчаня духовенства, і подарило ся

му здобыти потребны про то фінанції. У тім часі як ёго попередници в Мукачові жыли в Святомиколаєвскім монастырі на просьбу монахів він побудовав єпіскопску резиденцію в центрі міста. У 1764 році побудовав за свої гроші школу богословія і орган про єдну з церьков у Мукачові.

У 1759 році він міг написав у «Пропаганді Віри», же в ёго єпархії не зістали візантськы вірници, які не комуніковали з Католицьков церьков. Але єпіскоп Мануіл Ольшавский барз був неспокойный зо сітуацієв, коли юридично Мукачовська єпархія была підлегла латиньскому єпіскопови з міста Ягер. Так Мануіл Ольшавский скаржив ся на владу єпіскопа Ягру і снажыв ся пересвідчіти імператорку Марію Терезію, жебы дала повну незалежность єпархії. Він ся уж не дожыв резултів своєї работы, але за штири рокы по ёго смерти, в 1771 році, Мукачовска єпархія здобыла свою незалежность.

Мануіл Ольшавский умер у Мукачові 5. новембра 1767 і був похований у святині Марія Повчі.

Богословскы работы

Міджі ёго роботами є „*Слово о святом между восточною и западною церковію соединеніи*“. / М. М. Ольшавський / („ *Sermo de sacra occidentalem inter, et orientalem ecclesiam unione*“ / М. М. Olsavszky /). Тота работа перекладена з латиньского языка до церьковнославянського на основі жаданя Іпатія Білинського, архімандріты почаївского Успенського монастыря, і была выдана з благословлінём єпіскопа Сілвестра Лубенецького Рудницького. (Почаїв : Друкарня Успенського монастыря, 1769, 27 гарків. Текст паралелно з латиньскым надрукований і церьковнославянським языком.)

1746 р. выдрукував у Коложварі свою русиньску ро-

боту «*Начало писмен дитем*» язяками латынськым і церьковнославянськым. Єпіскоп Ольшавскый чув велику потребу власной друкарні, а тому іщі на початку 50-ых років XVIII. стороча почав із жаданяма до урядів, жебы му доволили заложыти друкарню в Мукачові. 1765 і 1766 єпіскоп Ольшавскый повторив свою жадость, але тото діло ся скінчіло ничим. Зато єпіскоп Ольшавскый мав наконець свою друкарню, у Великім Карелі Сатмарьско-го комітату, де ю засновав 1754 р. за помочи угорьско-го грофа Франца Карелі. Справцём Карельской друкарні був Галичан із Львова, але выдрукованы роботы з нёй не заховали ся до днешніх днів. Великокарельска друкарня ествовала, можно, до смерти Ольшавско-го (1767 р.) Была проба друковати книжки про потреби Підкарпатской Руси і пізніше. Так, 1770 р. знамый друкарь о. Йосип Курцбек дістав привілегію засновати у Відню друкарню про друковання лем книжок у кіріліці. Заступця на катедрі Мануїла Ольшавско-го, єпіскоп Іван Брадач такой обіднав у Курцбеку потрени про нёго книжки, і того істого 1770 р. обявили ся: *Букварь* і *Молитовник* («*Сборник*», *катехизис*). Але судьба тых книжок была барз трагічна. Были даны на рецензію Крижевацькому єпіскопови Василєви Божичковічови, а тот означів їх «схизматічныма». По довгих періпетіях наконець были надрукованы, але звітязила «латынська лінія у церькви» і практично вшытку серія выдрукованых книжок потім знищили.

Участь Мануїла Ольшавско-го в судьбі Андрія Бачінського

Почас навчання Андрія в Ужгородській гімназії єпіскоп Мануїл Ольшавскый все на нёго дозерав. І коли Андрій у

1752 році здобув середню освіту, єпіскоп по-слав го продовжовати у навчаню на богословску факулту Трнавского універзіты. Скінчівши богословскы штудії, Андрій вертать ся домів. 2-го септемра 1756 року єпіскоп Мануїл Ольшавскый, як неженатого, висвятив го за священника. Але по высвячіню Андрій вертать ся до Трнави, жебы продовжовати у навчаню. У 1758 році о. Андрій Бачінскый, здобывши академічний ступень доктора теології, вертать ся до своєї епархії. У тім самім 1758 році єпіскоп Мануїл Ольшавскый менує го за помічного священника до містечка Дорог (теперь Гайдудорог в Мадярії). У 1760 році о. Андрій Бачінскый став парохом містечка Дорог і деканом Дорозького деканату, а пізніше – Саболчскым і Сатмарьскым архідіяконом. Андрій Бачінскый почас дванадцятёх років був парохом міста Дорог. Єпіскоп М. Ольшавскый ставать близкым к освіченому пароху, позывать го на обговоріня конфіденчных впросів, звязаных із канонізацієв епархії. 1768 р. новый владыка Іван Брадач почав реорганізацію Мукачовско-го єпископства. А. Бачінскый стає єдним із чотирёх членів капітули (епархіального веджіня). 1769 р. він допроваджать І. Брадача на переговорах із ягерьскым архієпіскопом К. Естергазі, які ся скінчили без результату. Іван Брадач докінця хотів ся одречи од функції, але А. Бачінскый одрадив го од того. При каждоденній підпорі сполупраці І. Брадач продовжовав у бою з „могутнім Естергазіом“, што приближило ёго передчасну кончіну 1772 р., коли він, повля выслову М. Лучкая, „умер як 38-річний, як жертва за Русько-католицьку церькву“.

(„*Vikipedia*“, *переклад з українського языка до русиньского: А. З.*)

Будитель із „нашой“ України під Карпатами

Статья Яна Ріхетского під назвов *Buditel z „naší“ Ukrajiny pod Karpaty: Kyjevská vláda zakazuje komunisty, ale jejich praktiky přebírá. Nacionalisté jdou po menšinách, hlásají „Ukrajina pro Ukrajince“* была публікована на порталі *Parlamentní listy* (Парламентны листы). Автор статі дав доволіня на повне тлумачіння і публікованя статі в русиньскім языку. Із чеського языка протлумачів Петро Медвідь. В тлумачіню не было нич змінено.

Повідання

„Україна заказує комуністичну партію, но ідеї комунізму перевзяла“. Так говорить довгорічний педагог і лінгвіста Михайло Алмашій. Якраз він є таким новодобым русиньскым Йозефом Юнгманом і *Парламентным листам* окрем іншого росповів, як то ходить у Закарпатській області України.

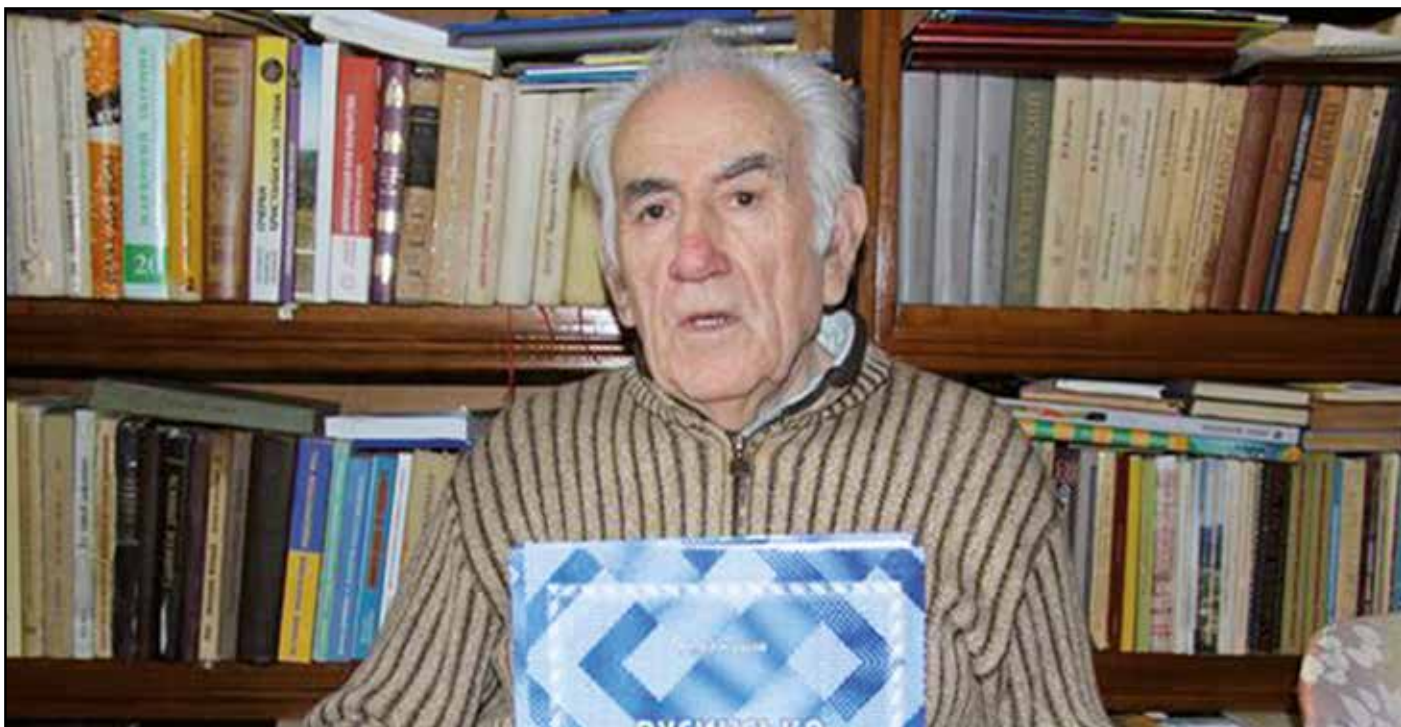
„Нашы odporцієве на Україні бісідують о тім, же Русины не были, не суть і не будут. Категорічно то одмітам і маю про своє тверджіня доказы,“ розїдуть ся Михайло Івановіч Алмашій, котрый цілы десятьроча зберать документи о існованю народа Русинів і ёго языку. Написав множество книжок і намагать ся о міджнародне узнаня русиньского языка як самобытного. *Парламентны листы* го навщівили в Ужгороді, де же жыє.

Русином на все

Од православной церькви в Ужгороді є то дакілько

штацій автобусом. В передмістькій части в темрявій ходбі на сподку єдного із блоків забринкам. Отворить старшый пан і скоро ня втягне до кварталю. Відіти, же має із навщівы страх. Перед українськыма націоналістами собі ту вшыткы давають позор. Ёго малый робочій кабінет є повный книжок. Дакілько із них написав сам. Довгорічний Заслуженый учитель Михайло Івановіч Алмашій є так само є честным председом областного Общества Александра Духновича, котрый був русиньскым народным будителём, який жыє у 19-ім столітю на Словакії.

„Політіка головно із Львова, значіть Україна про Українців, не є здоров. Єм Русином неполітічным. Глубокій політіці не розумію. Чістой політікы в нас ніт, і я люблю чістоту. В домі, на уліці, в одношінях міджі людми. Як обчан України єм Українець, але народностєв єм Русин. Русинофобам одкрыто говорю, же єм досправдовым Русином. Они на тото, же проти таких Русинів нич не мають, але

• На фотографії Яна Ріхетського Михайло Алмашій у своїм кабінеті і зо своїм Русинсько-славянським лексіконом.

суть проти політичних Русинів, проти сепаратистів. Жыв єм коло Чехословакії, Мадярська, незалежной Карпатської України, ССРР і України. Властно вже в пятёх державах. Коли Чехословакія распала ся, мав єм девять років," пояснює і властно розоберать, як днешнёв українськов Закарпатськов областёв проходила історія.

Понурія до історії

Як сам бісїдує, дав собі просту задачу. Хочє доказати, же культура, язык і історія Русинів доказують, же іде о окремый народ і нелем часть Українців. „Присвячам свою наукову роботу потверджію русинства. Много років єм робив у школстві і чув позначкы, як суть Русины безграмотны. Зачав єм глибоко проникати до історії і дізнавав ся, як фалошна є тотя позиція. Русины дали світу много визначных особностей. Много є академіків, котры вышли із наших школ і потім робили на академіях наук в Румунії, Мадярську, Росії, Чехословакії і так далше. Із тотых знань єм списав Русинську педагогічну енциклопедію," доповнює. Подля нёго в Европі, на Україні, ані в Росії много о Русинах люди не знають. „У 1874-ім році ту были вже стовкы русинських школ. Нихто не годен був ся подобнов концентраціов хвалити. Най потім нихто не бісїдує, же сьме аналфабеты, же Русины не были, не суть і не будуть ці, же сьме выдуманя народность. У документах із шістнадцятого столітя ся ту в списованю жытелів приголосило 100 000 людей ку русинській народности. Зробив єм аналізу вшыткых бібліографічных документів і нашов єм коло 4000 научных работ, де ся писало о Русинах. Вышла із того книжка Русинська бібліографія. Днесь їх мам вже коло 5000. І потім, же Русины не ёствовали," розьїдять ся Алмашій.

Твори о языку

Русинський язык не є діалектом українського, але самобытним языком. На тоту

тему написав далшый шорик книжок. „Іде о комплекс штирёх матеріалів і на пятім роблю. **На Граматіці русинського літературного языка** єм сполупрацовав. Так само єм зробив **Русинсько-російско-українско-латинський словник лінгвістичных термінів**. Бо ку граматіці было потребне вытворити термінологію. Точно так, як кідь будуете дім. Наперед мусите привезти цеглы, дерево, пісок і так далше. Потім робите малту і почнете давати цеглу ку цеглі," говорить і вказує так само властны **Правила русинського правопису**.

Тадь вже швайчарський едукачный реформатор Йоган Гайнріх Песталоці, котрый умер у 1827-ім році, выголосив, же діти на школах мали бы ся навчати властный, значіть народный язык. Ку тому прихылив ся і російський теоретік педагогікы українського походжіня Константін Дмитрієвіч Ушінський. Просто дітям бы мала як родина, так і школа заскіповати властный язык. За тоты намагы потім взяли ся своїма активностями членове Народного комісаріята внутрішніх діл (НКВД), кідь ся Підкарпатська Русь дістала під фактічну надвладу ССРР. „Нараз був русинський язык заказаный. Гімназії і середні школы были заперты, і намісто них выникли советськы общеосвітні середні школы. На Україні о Русинах не мож было говорити. Вшытку русинську літературу членове НКВД знищили. Сам єм був у 1945-ім році свідком того, як ся у пецах палила русинська література.“

Як за комунізму

„Подля нёго Україна по роспадї ССРР в тім огляді перевзяла ёго маніры: Україна і власти в ній заказують комуністичну партію, но ідеї комунізму перевзяла. Окрем іншого НКВД писав, же Чехы і Словаці суть частёв великого українського народа.“ Наконець Михайло Івановіч Алмашій вкаже величезну синю книжку: **Русинсько-славянський лексікон**. На сімдесятьох сторінках спредслова ся у ній окрем іншого операть і о тверджіня

чеського славісти і антрополога Лубора Нідерлего. В кождім випаді іде о словник, де суть окремы терміны із русиньского языка порівнёваны з термінами вшитых головных славянських языків.

„У кождім селі на Підкарпатю бісідують ся по русиньскы. Учителі на школах учать по українськы, а діти міджі собов бісідують по русиньскы. До єдного села недавно пришов телевізний штаб із причіны даякой епідемії на школі. Репортеры ся звідали дітей, што їли, а одповідям не розуміли. Та собі выжадали русиньского тлумача,“

підкреслює. Іщі перед десятёма роками був головным методіком недільных русиньских школ на Підкарпатю. До року 2004 був председом Общества Александра Духновіча. Із причін здравя і часу був із функції увольнений і став ся єго честным председом. Но доднесь ведно із Духновічом говорить: „Я Русин был, есмь и буду, / Я родился Русиним, / Честный мой род не забуду, / Останусь его сыном.“

Studium Carpato-Ruthenorum 2016

Міджінародна літня школа русиньского языка і культуры – 7. річник

Пряшівска універзіта, 05. – 25. 06. 2016

Пряшівска універзіта в Пряшові є єдинов універзітов у Словацькій републіці, котра реалізує навчання акредітованого бакаларьского, магістерьского і докторьского штудійного програму русиньский язык і література, гестором котрого є Інштітут русиньского языка і культуры. Вдяка єго 3-тыжденному едукачному проекту Studium Carpato-Ruthenorum – Міджінародна літня школа русиньского языка і культуры Пряшівска універзіта є сучасно єдинов універзітов на світі, котра зареаговала на інтерес о таку форму навчання русиньского языка з боку домашніх і заграничных адептів і в сучасности рихтує **семий річник** того міджінародного проекту.

Міджінародна літня школа русиньского языка і культуры є про:

- кождого, хто ся хоче учіти русиньский язык і спознати історію і культуру карпатських Русинів,
- штудентів середніх і высокых школ,
- особы над 18 років.

Цілем проекту є здобыти або росшырити языковы компетенції в русиньскім літературнім языку і проглубити знаня з области карпаторусиньской історії, культуры, літературы, етнографії.

Приглашкы на Studium Carpato-Ruthenorum 2016 ся приймають **он-лайн** найпізніше до **1. апріля 2016** на адресі **urjk@unipo.sk**, респ. на поштової адресі: **Prešovska univerzita, Ustav rusinskeho jazyka a kultury, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov, Slovenska republika.**

Адміністративный поплаток (100 €, респ. 110 USD) треба заплатити найпізніше до **15. апріля 2016.**

Решту становленой сумы (т. є. 1 100 €, респ. 1 200 USD) треба заплатити найпізніше до **15. мая 2016.**

Приглашку на Studium Carpato-Ruthenorum 2016 і комплетный **програма** найдете на **http://www.unipo.sk/pracoviska/urjk/1/LS7; www.c-rs.org.**

Контактны особы про штудентів зо Словакії: Мгр. Тімеа Верешова, ПгД., тел. +421 915 412 917, і-мейл: **vtimika@freemail.hu**; Мгр. Аліца Ветошевова, тел.: +421 (51) 756 31 89, +421 907 385 301, і-мейл: **urjk@unipo.sk.** **Контактна особа про заграничных штудентів:** Асоц. Проф. Др. Патріція А. Крафчік, **krafcikp@evergreen.edu.**

Заплатити мож банковым чеком адресованым на: **Prešovska univerzita v Prešove, p. Katarina Sabolová, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov, Slovenska republika** або **банковым трансфером:** **назва рахунку (учту):** bežny účet Prešovska univerzita Prešov, **чісло рахунку:** 7000066503/8180, **BIC/ SWIFT:** SUBASKBX, **IBAN:** SK15 8180 0000 0070 0006 6503, **назва банкы:** Štatna pokladnica, **адреса банкы:** Radlinskeho 32, 810 05 Bratislava 15, **варіабільный сімбол:** 1780.

Тішыме ся на вас на Studium Carpato-Ruthenorum 2016 – 7. річнику Міджінародной літній школы русиньского языка і культуры на Пряшівській універзіті.

ПгДр. Катаріна ЧЕРНА, кураторка збірок інсітного уменя Словацькой народной галерії в Братіславі

Вытварный світ Михала Сірика

Інсітне уменя (з лат. insitus- insita- insitum/ нешколене, врожене, інштіктівне) выникать спонтанно з різних індивідуальных стімлів. При вольбі выразовых forem і обсягу не грає роль освіта ані вік. Окремы одлишности суть звязаны із псіхіков, з околішнім оточінём і зо способу жывота кождого автогра. Кождый із них є іншый і самобытний. Реальность інсітного уменя є богата. Раз іде о споетізованя реаліты в подобі споминів і зажытків, другый раз о сновы і візіонарьскы пережыты річі. В першім ряді іде наратівне, емотівне і росповідачьке переданя і єго протагоністы ся снажать передати з покірнов старостливостёв найвірнішый образ того, што видять коло себе і што зажыли. Їх росповідачькый штіл є в описі детаілів і знаків видительного світа і характеризує го щісте надхніня,

первістна і щіра візія, не доткнута чуждіма наносами. Оставають в натуралістичній дескрипції і непорушности. Далшы споюють приниманя реалности з найтайнішыма аспектами підсвідомости. Перелинають ся ту частини реалітры із сном, конкретне позорованя із фантазіов. Формы підряджують „філософичній“ сімболіці і метаморфозы внутрішніх образів звидительнюють рукописом, котрого спектрум штилів може быти од магічного реалізму, через наївный сурреалізм і наївный експресіонізм, аж к особному морфологічному репертоару.

Інсітны умелці творять з глубкы свого сердця. Їх творы характеризує скресліня і формова деформация, котры впливають з інштінктівно одчу-

той форми. Спонтанне є і фарбне чуття, аплікація котрого є обычайно прімарно чіста. Безпосереднє є і перспективно визнаюме переданя, властне нашым предкам у правіку, близке середнєвічному уменю, уменю Візантії, єгиптському і етрускому уменю і модерному малярству. Сполючнов чертов є автентичность і сильна імагінація, творча фантазія і окрермности великих майстрів: чістота, свіжість, щірость, поезія і неконечна радість з обявлєваня.

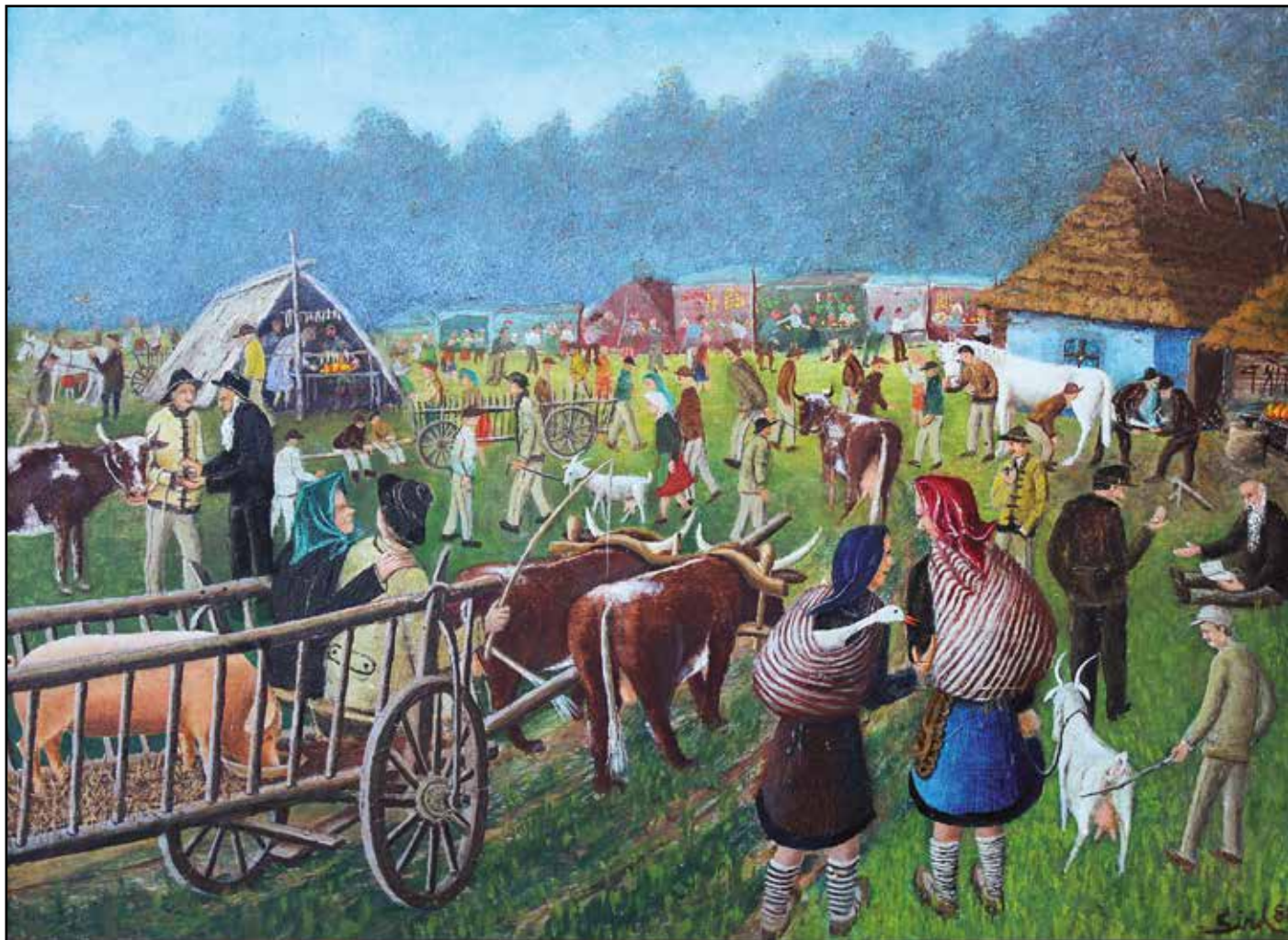
Наростаня інтересу о наївне уменя на кінцю 19., а главно 20. стороча, выкликали трансформації модерного европского уменя, котре в нїм находило окрем внутрішній близкості і новы резонанчны верствы. Реалность, же єго обявителями были малярї і поеты – Яррі, Аполлінер, Пікассо, Кандінський, Клі і іншы – доказає, же то была передовшыткым туга по автентічнім інвечнім умелецькым выражіню і туга по навренутю ку корінєм уменя і новій поезії. Анрі Руссо бы ледва нашов місто в історії уменя, кібы переінтелектізоване малярство того часу не одчувало інтензівну потребу новой, свіжой кровлі, потребу творчості обвіяной імагінаціов і фантазіов. Руссовів приклад стачіть к тому, жебы vznikнув інтерес о наївну творчость в їй несофістікованых формах і тот інтерес выкликовав далшы обявы.

Приходять далшы умелці з апаратом „прімітівізму“ і „наївізму“. Інсітне уменя было пріяте як єден із найінтереснішых зявів в естетічний лініях і створило нову капітолу в історії уменя. Стало ся неділно частєм авангардної моредной творчості ці уж в дадаїзмі, фовїзмі, кубїзмі, сурреалїзмі, експресїонїзмі, але і в естетічній чутливості постмодерного уменя.

Творчость Михала Сірика беспорно належить до сфери поетічного уменя. Малєванєм ся зачав інтензівно занимати од 1983 року по одходї на пензію. Вытватна творчость ся стала важнов частєв єго жывота.

За собов мав жывот наповененый твердов роботов. Не скінчів академічну школу, але зачав малєвати зато, же чув потребу малєвати і міг своїм уменєм принести радість собі і близкым людєм. Малєвав главно олієвыма фарбами на лепенку. Од свого зачатку собі вытворив властный імагінарный, окремішній штїл. Глубоке одношіня ку краю, де од дїтинства жыв, было Сірикови вроджене. Зато емотівно трасфігуровав свої дїтські зажиткы і спомины на минулость, на молоды роки. Малєвав образы, в котрых є можно чїтати як в інтересній книзі. Росповїдав нам о русиньскім краю, людєх, їх традиціях обсяжно і пластічно. Спомины собі спритомнєвав чутєво близкы місця, стары патріалхалны часы, кідь жывот і робота сільского чоловіка прїсно підлігали рітму черяючіх ся річных періодів, але і міфічній атмосфері традичнх свят. Неперестанно ся ку ним вертав. Кілько особных зажитків і пригод найдеме в єго галерії образів! Ку кождїй темі приступав як документарїста із снажінєм о объектівне переданя вонкашній реалности. Зато суть єго образы істым тіпом споминковой ці мемоарной выповідї. А нелем то. Сірикова інтересна росповідь, котру передавав з кронікарьсков точностєв, не є лем документом о минулости, але подобно як великий стих, є і о повнотї притомной хвилї, в котрій ся передавали розмаїты пригоды і в котрій ся стрїчало множество різноманїтнх дії і ситуацій в найрізнішых подобах.

Михал Сірик як добрый znaleць містной народной культуры, вытворив образову сагу зо жывота Русинів в епічнх фігуралнх сценах, цілый дієвий ціklus рока, поскладаный з окремых епізод. Тоты епізоды на себе надвязують як калейдоскоп, творять неперерывный запис, котры обсягує умелцєвы найліпшы скушености і сінтетїзує познаня края і традицій з околіці Стерковець і Міджілаборець. Каждый образ є якбы заставлїнєм в току жывота.

• Михал Сірик: Лабірський ярмарк, 1988.

• **Михал Сірик: Краснобрідський монастир, 1988.**

Найвще образів vytvorив у вісімдесятих і дев'яностих роках 20. стороча. В значній багатій творчості зобразив роботу рольника. Слідовав робочі поступы і пересвідчиво передав множество жанровых, реалістично одпозорованых подробицостей. Людська робота є передана реално, без ідеалізації. Малёвав конкретных людей з родины, сусідів і приятелів, з котрыма го споёвало много особных зайытків. Фігуралны композиції, як **Молюта зерна** (1986), **На дворі у Бурчина** (1986), **Накладаня капусты** (1986), **Мочіня конопель** (1986), **На старім ґрунті** (1986), **Біліня полотна** (1987), **Забиячка I, II** (1990), переносить до сильных обсяговых споійнь на село свого дітинства. Интересом автора было передати країну, фігуру і річі так, як вызерають у своїм типічнім выгляді. Хоць не оволодів средства зображіня лінеарной перспектывы, снажыв ся о просторову ілузію. Густый і рівномірний нанос фарёб фіксує на лепенці каждый детал. Малює, што відів і як то відів, непорушаний інтелектуалныма похыбностямы. Сірик доспів к інтуїтывному рішіню образів, котре докаже професіоналный умелець передати лем з намагов, затоже мусить перед тым переконати близкость з раціоналным думанём. В країні, сценічно будованій, міджі кулісами сільских, типічных русиньских хыж, розмістнив фігуры і фігуралны группы. Выужывав напята міджі плохостёв фігур і атмосферов країны. Сыты і пестры фарёбны тоны конштруктывно рітмізує образ і у великій мірі бере участь на ёго цілковому будованю.

Ціннов колекціов шестёв образів **Паліня угля в Стерківцях** (1987) автор жыво передав спомин на атмосферу і процес честной, тяжкой мужской работы в околиці Міджілаборець – углярства. Ясне рішіня композиції, колоріт у гармонії чорной, кавеёвой, окровой, жовтой і зеленой фарбы, експресивне переданя фігур хлопів почас паліня дров на угля восени, створюють сугестывный цілок, жывого малярського переданя. Сірик документарно вірно захопив вшыткы фазы робочого поступу. Горьску країну під схылами бескидських верхів і міджілабірської борозды зобразив старостливо. Докінця каждую рослину і

листок на дереві выстиг в їх ботанічній різноманітності в духу деталіного наівного реалізму.

Малярь споминать і на пестрый і емотывный світ сільской свадьбы. В році 1988 здокументовав оріґиналныма композиціями стародавны русиньскы обряды так, як ся заховали в першій половині 20. стороча. Колекція 5 образів **Спросины**, **Выбераня дружбів**, **Везіня невісты**, **Свадьяна гостина**, **Іде молодой із молодов назад** ся находить в збірці інсітного умєня у Словєнській народній галерії у Братіславі. В поетічных образах оживать дінамічный світ свадьяной веселости, танця і радости в скоро філмовім пасі. Заховавать плохе переданя образу, предметы і фігуры в інтерьері ці в екстерьері зображує у верствах над собов. Їх розмістніня і величина сути прямо звязаны з їх вызнамом. Людська фігура є домінантным елементом, носителём темы і росповіді. Автор не дбав на анатомічне зложіня тіла і реалны пропорції. Фігуры штлізовав і деформовав. Якбы композичну ставбу образів встановлєвала емотывна перспектыва наівного, але і дітьского віджіня – што є важне, мусить быти велике. Сірик рішав простор інтерьеру і екстерьеру як сцену, до котрой розмістнив десятки фігур із свадьяныма атрибутами, причім площіны розмістнив декоратывно і геометриву розвинув до експесивных елементів. Образы прозраджують авторів змысел про синтезу з народнов архітектуров, з народным обрядовым облечінём. А русиньскый крой є вытварно інтересный у колоріті, цілковім зложіню і красных декоратывных деталях.

О свадьяным обрядом автор ся занимав і в далшых роках. Твір **Свадьяна в православнім храмі** з року 1993 належить бесперечно к ёго найкрасшым роботам. Фігуры молодых і попа в православнім храмі, обколєсєных ґрупов свадьяных гостів, компоновав до трийголника проектованого до глубкы простору. Сакрална архітектура з іконостасом є передана з пилностёв ремеселника, де Сіурик мінуціозно прецізує каждый детал. Самособов, к тому принадлеж-

на є і самотність фарбной трактации окремых мотивів. Поет Р. М. Рілке выстижно высловив ся, же „основов мальбы є передовшыткым фарба“.

О творчості Михала Сірика то платить в повній мірі.

Русины як грекокатолици заховаля сі традицію святковати Ріство подля юліянского календаря. Серію пятёх образів **Русинське Рождество** намалёвав М. Сірик в році 1987, ту передав русинських колядників, котры ходили по Святой вечері віншовати щастя і просперіту од хыжы до хыжы. Тот рітуал був про автора істо єдным із незабытых зажитків ёго дітинства. Наративный способ у діевій наслідности віфлеемской гры захоплює втогышню атмосферу білого зимного вечора з множеством фарбистых і пластичных фігур і фігурок веселячих ся дітей. Домінатны фігуры віфлеемців в обрядовім облечію суть напротив іншым пропорціонално звекшены. Детайлы з реквізітами мають нелем орнаментално-декоратівну функцію, але сучасно суть елементом з конкретным обсягом у мотівній вшыткых вызнамовах частей образу. Образы обрядового вінчования проходят перед панорамам характерістичных русинських хыж.

Квінтесенціов зимы суть і далшы Сіриковы многофігуралны композиції, як **Зима на селі** (1999), **На прядкы** (2002). Фарбено пестры фігуры на фоні засніженой сценерії з народнов архітектуров нас втягують до глубы простору, котрый розділений на три планы. Съе участниками гер і звыків, што ся одогравали в тім річний періоді і дають нам непосредне переживати зиму в ёй розмаїтых подобах. Главно образ із мотивом прядок має сугестівну силу фарбной налады зимного підвечора.

Вызнамным путницькым місцем Грекокатолицькой церкви на Словенську є Красный Брід з монастырём чіну св. Василія Великого, котрый був побудований у 14. стороча. Є єдным із найстаршых і найкрасшых монастырїв, котрый прямо надыає на кіріліло-мефодьску традицію. Одпустовы славности у Краснім Броді проходят каждый рік на свято Святого Духа і Покровы-Охраны Пресвятой Богородиці. Быв еодночасно місцем, де ся одбывали знамы ярмаркы. О Сіриковій фасцінації тым оточінём свідчить добра мальба **Краснобрідський монастырь** (1988) з множеством фігур і фігурок, фарбностёв і імагінаціов на фоні руїн монастыря. Богатостёв фігуралной і фарбной композиції вольно припоминають мальбы фламского майстра Пітра Бругела, старшого з 16. стороча. Правда, то приривнания є лем зданилие і барз оддалене, можно є близкость в тім, же Сірик є добрый росповідач пригод, ёго вытварна речплине свіжо і легко, але, самособов, із інсітным вокабулатором форм. В тот самы рік автор намалёвав образ **Лабірський ярмарок** тыж із силос землі і народнов щавнатостёв. К ёго свіжости приспівати приваблива фарбна шкала. Вшыткы сцены, одограваючі ся на ярмарку, передає як выявы, малёе їх як можны фотографії, з країнов і компарзом свого села.

І кідь у творости Михала Сірика займають найвекше місце темы з традичных звыків, предці ся обявляють і цивілішны темы. Захопленный технічно красов машин і транспортных средств захопив кінцём 80. років 20. стороча работы на реконструкції дороги на Данову, котра є храненов теріторіов европоского значіня з прекраснов природов.

Новым малярськым рішінём діспонує образ **Міджілабірці** з року 1988, котрый тыж не одказує на іділію села. Сірик намалёвав намістя окресного міста з добовов архітектуров подля автопсії або і фотографії з типичными домами, обходами, рештавраціями, кавярнями і улицями. Містны жытелі залюднюють простор і ведно з транспортными средствами створюють дінамичный пулз міста. Оліёву мальбу характерізує необычайна точность деталів, прісна перспектива і централна

діагонала, котра дає композиції глубину.

В Міджілабірцях і в Гуменнім жыла іщі перед другов світовов войнов велика і добрі етаблована жыдівска комуніта, котра вызнамным способом брала участь у господарськым і сполоченьскым жывоті тых міст і їх околіці. На сполочный жывот із жыдівсков комунітов донднёе собі споминають памятниці. Єдным з них був і Михал Сірик. Оліёвы образы із жыдівсков тематиков творять окрему капітолу в ёго творчости. Своіма образами фіксує спомини на пулзуючі, рушны уліці, забудованы жыдівськыма обходами і корчмами на фоні з каштелём, спершу ренесачным із кінця 16. і зачатку 17. стороча, бароково перебудований в 2. половині 18. стороча – **Старе Гуменне** (1997). Зобразив і ярмарок із фігуралнов композиціов селян і міщан – **Продаваючий Жыд** (1997).

Конструкцію простору і ёго заповніня характерізує авторова залюба у ёго переповнію, причім Сірик поужывать основны тыпы фігур в челнім просторі з цілыма тварями. Находить поезію і іділію нелем у каждоденнім, але і святочнім жывоті. Повный наївной красы є образ рітуалу жыдівской свадьбы, який проходить перед синагогов у Гуменнім – **Свадьба** (2003). Образ має в собі силу фарбной налады. Епічне ядро той лірично ладженой работы з богатов фігуралнов композиціов є дане конкретностёв необычайного оточіня, котрого вірну зналости автор выужыв. Синагога vznikла подля проекту Інж. Евгёна Барканія з Пряшова в році 1930 на місці старой ізо року 1795 і Сірик мусів архітектурно познати або з автопсії (по другій світовій войні была зривнена із землёв), або ся іншпіровав тогышнёв фотографіов. Дакотры оліёвы мальбы зо жыдівсков тематиков вытваряв на основі взору, конечный выслідок ся але барз часто одрізняв од первістной взору і є интересно слідовати, як ся основна представа в просеці творчости перемінять і розвивать до дефінітивной ёму властной вытварной подобы. Так намалёвав неологічну синагогу з року 1893 на Рыбным намістю в Братіславі, побудовану подля проекту архітекта Дежа Мілха і збурянов у році 1967 – **Синагога** (1988). В лінії наївного реалізму выстигнув маврський штїл з орьенталными мотівами і декоратівным переданём, простор доповним множеством людських фігур у святочнім міщанськым облечію. Так істо подля взору зобразив **Старонову синагогу** (2000) в Празі, найстаршу жыдівску готічну памятку пражского жыдівского міста з 13. стороча.

Од зображіня споминів на жыдівський світ в покійній наративній наладі перейшов умелець к драмі, котра постигла жывоты стовок родаків. Автор так реаговав на найтрагічнішый день нашой народной і регіональной історії (20. 5. 1942), коли був з міджілабірської желізничной станіці одправлений влак до концентрачного табора, в котрім было 880 жыдівських жытелїв окресу Міджілабірці – **Депортація Жыдів I, II, III, IV**. (1991). Тоты мальбы вытріскли спонтанно з емоцій, котры в умелцёви зохабила трагічна подія. Штири варіації той темы, незвычайны в тематіці інсітных умелців, котры суть несподіваны у своїй різнородности, стрічають ся у снажнію захопити основу болести, трапліня, насильства і смерті.

І многы далшы образы автора, котры вытварно візуалізують ёго спомини і пригоды, заінтересують силным вытварным інштінктом про форму, мяхку лінію і фарбну гармонію.

Творчость Михала Сірика є характерістичным проявом взачного автентічного уменя. Впливать на нас необычайнов свіжостёв віджіня, чістотов щіроты выражіня і в непослїднім ряді безгранічно довіров у найпростішу красу русинського села і регіону.

(Переклад зо словацького до русинського языка: А. З.)

• Михал Сірик: Обліканя невісты, 1988. Тот образ, ведно з іншыма, дістав своє місце в монографії о ёго творчості, котру видав Вігорлатський музей у Гуменнім на кінцю 2015 року.

• Главны особы святочной презентації монографії Інстінный малярь Михал Сірик 14. януара 2016 у Вігорлатськім музею в Гуменнім: (зліва) душа той події Мгр. М. Мішкова і заступкыня директора музею ПгДр. І. Стракошова, котра нову книжку сімболічно выбрала спід оріхів, бо як тоты аж тогды выдають свій солодкый обсяг, кідь дозріють і впадуть на землю, так і Сірикова творчость дозрівала з плодів ёго родной землі. На стінах Вігорлатського музею од 10. децембра 2015 до 31. януара 2016 была іншталована выставка ёго вытварных робот, што видно на фотографії Ю. Каммера.

• Володимир Микита: **Смуток**, 1966, картон, темпера, 74 х 43 см.